

Productie van Ruimte door Vrouwen in de Benedictijnse Kloostertuin

Een vergelijkingsstudie van kloostertuinen sinds de jaren 60

Hadassah Fidler

April 2023

Architectural History and Theory

Msc Architecture, Technical University Delft

Tutor: Jean-Paul Baeten

I. Introductie

De scheiding van mannen en vrouwen is een bekend fenomeen in religieuze context. Dit werkt in veel gevallen door in hoe ruimte wordt geproduceerd. In het geval van een katholieke context wordt de productie van ruimte sterk gedomineerd door mannen, door ontwerpen door mannen en voorgeschreven regels die mannen binnen de katholieke kerk hebben opgesteld. Veel teksten vertellen waarom de scheiding van geslacht zichtbaar is in religieuze contexten, uitgaande van een door mannen gedomineerd standpunt. Maar, ze praten niet over de vrouw die vrijwillig een religieuze context kiest om in te leven, een context waarin er maar één man in hun leven is, Jezus. (God en de Heilige Geest worden gezien als genderloos of gender-all omdat ze niet gebonden zijn aan geslacht.) In dit kader wordt de kloostertuin van de Onze Lieve Vrouwe Abdij in Oosterhout (vanaf nu OLV Abdij) geplaatst als casestudy voor hoe de productie van ruimte zich vertaalt naar een religieuze context.

De hoofdvraag die in de thesis beantwoord zal worden is: *Hoe is de kloostertuin van het Nederlandse katholieke vrouwenklooster de Onze Lieve Vrouwe Abdij Oosterhout ontwikkeld sinds de jaren 60 in vergelijking met andere tuinen binnen de Benedictijnse orde in Nederland?*

Om antwoord te geven op deze vraag zal er eerst worden gekeken naar de sociale en culturele factoren die sinds de jaren 60 in de Nederlandse katholieke kerk, en dus het benedictijnse klooster, hebben gespeeld en nu nog spelen. Dit beslaat het verkennen van de Benedictijnse orde en hun manier van leven en de invloeden van 'de wereld van buitenaf'. De regel van Benedictus waaronder kloosterlingen leven kleurt hoe zij ruimte produceren omdat deze regel specifieke kaders geeft waarbinnen de kloosterlingen hun werk van alle dag uit behoren te voeren. (Lefebvre, 1991, p.38)

Om dit onderzoek te kunnen doen zal er gebruik worden gemaakt van archief materiaal afkomstig uit het Nieuw Instituut, het Regionaal Archief Tilburg en het online archief van het Brabants Historisch Informatie Centrum. Op basis van de tekeningen en de geschreven informatie zullen vergelijkingen worden gemaakt tussen de kloostertuinen.

Als focus is de kloostertuin genomen omdat dit gedeelte van het klooster in contact staat met de wereld van buitenaf (denk hierbij aan klimaatverandering en bezoekers) sinds de implicaties die het ingaan van het Tweede Vaticaans Concilie heeft gehad. In hoofdstuk twee zal het sociale en culturele kader schetsen waarbinnen de veranderingen in de kloostertuin plaats vinden. Om daarna een uitspraak te doen over het bestaan van een verschil en overeenkomsten tussen de productie van ruimte in vrouwenkloosters (en mannenklooster) zal de OLV Abdij dienen als een basis casestudy en worden geanalyseerd in het derde hoofdstuk. In dit hoofdstuk zal de kloostertuin van de OLV abdij worden geanalyseerd en zal de historische context van de abdij in kaart worden gebracht. Op basis van deze analyse zal in hoofdstuk vier de abdij met andere Nederlandse kloostertuinen binnen de Benedictijnse orde worden vergeleken. In het vijfde hoofdstuk wordt naar aanleiding van de vergelijking uit hoofdstuk vier geconcludeerd dat het produceren van ruimte in de kloostertuin in de context van het Nederlandse benedictijnse klooster na het ingaan van het Tweede Vaticaans Concilie is veranderd van een naar binnen gekeerde gemeenschap, naar een tuin die (deels) toegankelijk is voor bezoekers en in de gevallen van de vrouwenkloosters, participatie van bezoekers nodigt. De vergelijking zal gebeuren op basis van historische kaarten, foto's en de beschikbare geschreven informatie. Als laatste zal hoofdstuk zes ingaan op de betrouwbaarheid van het onderzoek en worden suggesties gedaan voor een vervolgonderzoek.

II. De benedictijnse orde sinds de jaren 60

De benedictijnse kloosterorde is een van de drie grootste ordes binnen het westerse christendom en is ontstaan naar de Regel van Benedictus van Nursia die leefde van 480 tot 547. In zijn Regel roept hij op een evenwichtig leven te lijden van 'ora et labora', wat 'bid en werk' betekent, om zo het geestelijke en het lichamelijke te ordenen. (Het leven van Benedictus – monniken en monialen, z.d.) De Regel van Benedictus bevat beknopte regels waarbij een kloosterleven door bidden en werken tot bloei zou komen. Verschillende richtlijnen vatten Benedictus' spiritualiteit samen en vormen zo het leven binnen het klooster. Wil Derske beschrijft deze als zes richtlijnen in zijn boek *Gezegend Leven*. Als eerste noemt hij de cultivering van een leefklimaat van rust en stilte. Daarna volgt een richtlijn voor de ernstige en ontspannen toewijding aan dagelijkse studie en werk. De derde richtlijn beslaat de deugd van de moed om te dienen en het toe-eigenen daarvan. Als vierde richtlijn noemt Derske de deugden van de zorg, vruchtbaar en goed rentmeesterschap, de gastvrijheid, eerbied, verstandig onderscheidingsvermogen, zachtheid en generativiteit. Daarop volgt hij met de richtlijn van het belang van discipline en als laatste de richtlijn van het belang van aandachtig luisteren en 'goede woorden' spreken. (Derske, 2007, p. 14-15)

Omdat de regel vrij beknopt is van stof, kan deze in veel verschillende culturen worden geïmplementeerd. Zo heeft zich in Nederland een congregatie van verschillende kloosters verzameld in de Benedictijnse orde. Zij hebben zich in Nederland gevestigd en hebben zich binnen de benedictijnse traditie vorm gegeven, zowel geestelijk als fysiek in het kloostercomplex.

In 1959 riep Paus Johannes XXIII het Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie (vanaf nu Vaticanum II genoemd) bijeen, met als doel om de katholieke kerk te moderniseren. In het document *Unitatis Redintegratio* schreef Paus Paulus VI dat deel van deze modernisering het openstellen van de kerk een essentieel onderdeel is om te kunnen groeien naar religieuze eenheid. De dienst zou voortaan niet volledig meer in het Latijn zijn, maar er zou plaats worden gemaakt voor de volkstaal om zo de kerk weer dichterbij het volk te brengen. (VI, 1964, v. 8)

Kloosters in Nederland ervoeren al een opkomende mate van secularisatie in aanloop naar Vaticanum II, waardoor de hervorming van de Katholieke Kerk ook onvermijdelijk bleek en zij zich meer moesten gaan openstellen naar de buitenwereld. Zoals de Konferentie Nederlandse Religieuze deze tijd in het artikel voor hun tentoonstelling *Vrijheid en Verwarring Kloosterleven in de jaren zestig* verwoord: "In korte tijd werd het (bijna) monopolie van de reguliere geestelijkheid op zorg en onderwijs opgegeven en veranderde de visie op de missie radicaal. Contemplatieve vrouwenkloosters openden de poorten en lieten de tralies in de bezoekenkamers verwijderen. Gehoorzaamheid wordt ingeruild voor eigen verantwoordelijkheid, de hiërarchische kerk maakt plaats voor een kerk van de armen" (KNR, 2021). Door de maatschappelijke onrust in de jaren zestig bleek de transitie niet zonder slag of stoot te gaan. Door de snelle veranderingen die doorgevoerd werden resulteerde in veel gevallen voor uittreding uit het klooster en bleek voor degene die binnen de kloostermuren bleven, een startpunt van een moeizame zoektocht naar een plek van het klooster binnen de moderne samenleving.

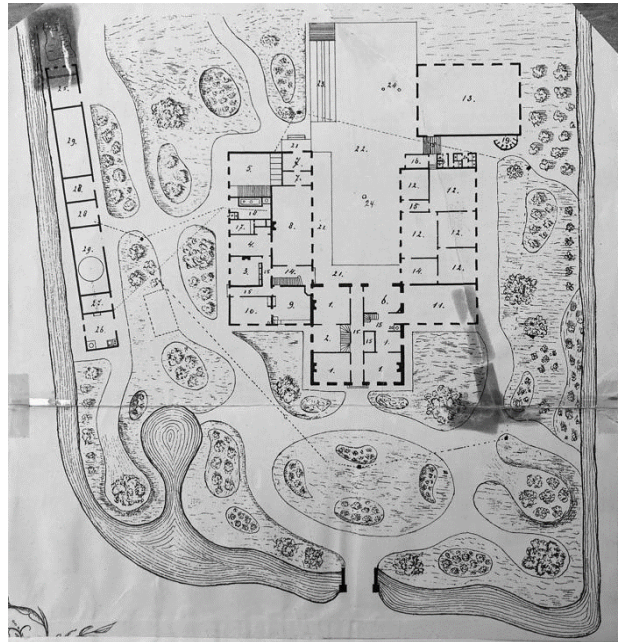
III. De Onze Lieve Vrouwe Abdij Oosterhout

Om de invloed van de veranderingen, die ingezet zijn sinds de jaren zestig, op de productie van ruimte in de benedictijnse vrouwenkloostertuin te onderzoeken zal als casestudy de Onze Lieve Vrouwe Abdij te Oosterhout worden genomen. Dit vrouwenklooster beschikt over veel verschillende soorten tuinen die worden omrand door een kloostermuur. Hierdoor is de kloostertuin geschikt om met veel andere kloostertuinen te vergelijken, omdat zij over een deel van deze soorten tuinen beschikken.

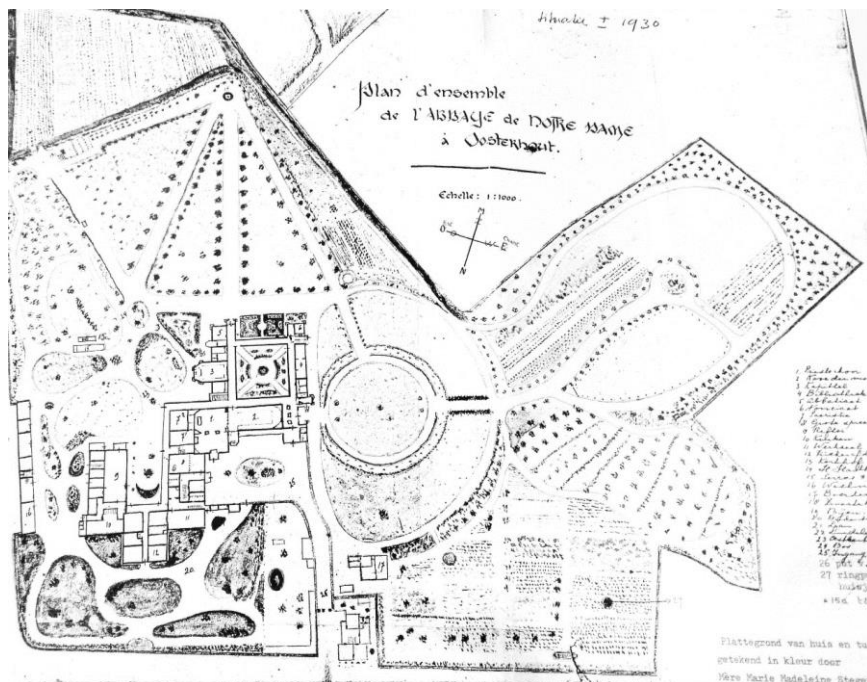
Als eerste wordt de kloostertuin voorafgaand aan de jaren zestig geanalyseerd en vervolgens zullen de ontwikkelingen die daarna hebben gevolgd worden onderzocht met de implicaties die deze hebben gehad op de manier van leven van de zusters.

De kloostertuin van 1901 tot 1965

De benedictinessen zijn in 1901 naar vanuit Franse dorp Wisques naar Oosterhout gekomen om intrek te nemen in de voormalige kostschool, villa Vredeoord. Deze villa bezat een karakteristieke tuin met een ronde perken, omheind door water (figuur 1). De kostschoolgebouwen werden verbouwd zodat het geschikt zou zijn voor een kloosterleven met een strakke vorm van clausuur, zoals die is voorgeschreven onder de Regel van Benedictus. (Geurts, 2019) Zo werden in 1901 gelijk houten schuttingen om de kloostertuin opgericht om de stilte die bij het leven als benedictijnse monastiek hoort te waarborgen. Later werden deze houten schuttingen vervangen voor betonnen en stenen muren. Van 1903 tot 1907 werd het monasterium gebouwd waardoor het complex werd verrijkt met een pandhof. In 1906 werkte Abdis Mère Thérèse Bernard aan een ontwerp voor de tuin, zij werd hierin ondersteund door Dom Paul Bellot, die in dezelfde tijd werkte aan het stichten van de St. Paulusabdij in Oosterhout. Abdis Thérèse kocht veel landerijen rondom het klooster om zo de tuin groter te kunnen maken voor het ontwerp van een siertuin en de mogelijkheid om moestuinen aan te leggen. Om het kloostercomplex compleet te maken, is de abdijkerk gebouwd en in 1911 ingewijd (Oldenburger & Oldenburger, 2006).

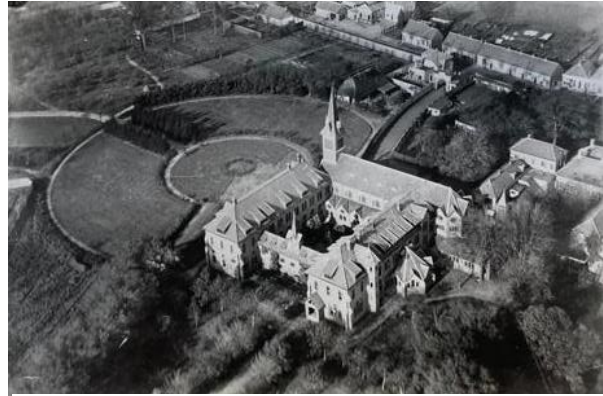

Figuur 1. Plattegrond Instituut Vrede Oord, Thome, z.d. Regionaal Archief Tilburg, OLV Abdij te Oosterhout

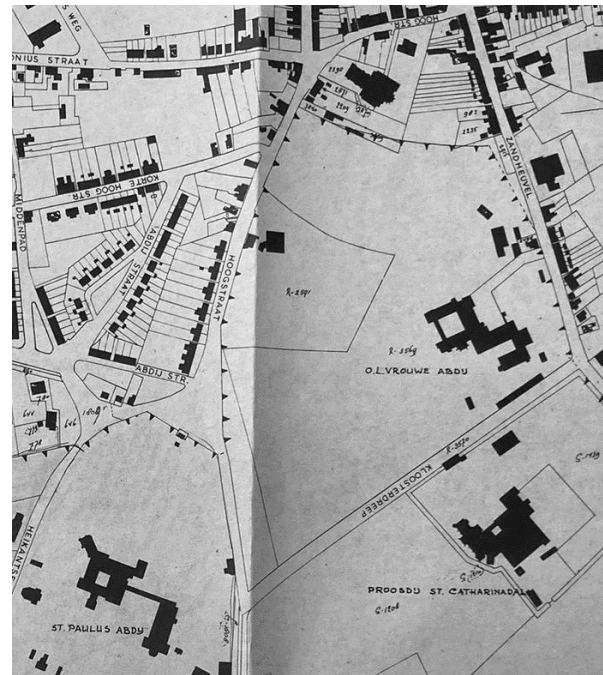
Figuur 2. Het 'plan d'ensemble' van de OLV Abdij, ca. 1930, OLV Abdij.

Het nieuwe ontwerp van de tuin heeft eveneens als de vroege tuin van villa Vredeoord een karakteristieke vorm. De originele tuin is in het nieuwe ontwerp meegenomen en verrijkt met geometrische composities zoals de ganzenvoet constructie en de cirkeltuin waarbij beide constructies een benadrukte zichtlijn bevatten op de abdijkerk. In figuur 2 heeft een van de zusters Mère Marie Madeleine Steger rond 1930 de tuin zoals hij nu nog steeds voor een groot gedeelte nog herkenbaar is vastgelegd. De kenmerkende binnenhof met een put die symbool staat voor de bron (God) waaruit elke dag geput mag worden en de ligging van het kerkhof zijn samen met de vormgevende constructies tot op de dag van vandaag aanwezig. De tuin wordt hierbij zowel als nutstuin (moestuin en weiland voor vee) als siertuin gebruikt. In figuur 3 is de karakteristieke vorm van de cirkeltuin met het nieuwe pandhof in een luchtfoto goed herkenbaar.

Figuur 3. Luchtfoto van de Onze Lieve Vrouwe Abdy, z.d., Regionaal Archief Tilburg.

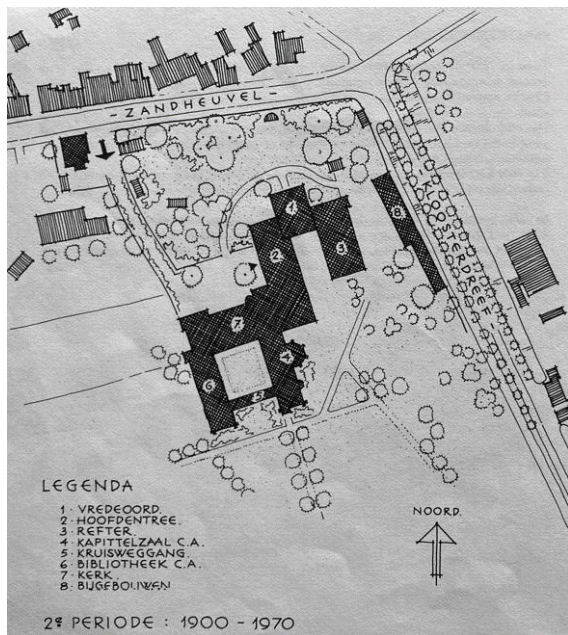
Het kloostercomplex wordt over de jaren nog flink uitgebreid in percelen. De kadasterkaart van Oosterhout in figuur 4 laat zien hoe het klooster verder is gegroeid tussen 1930 en 1965. Een groot deel van de percelen heeft tot 2003 gediend als nutstuin waar de zusters hun land bewerkte met hulp van de knechten die zij in dienst hadden. (Geurts, 2019)

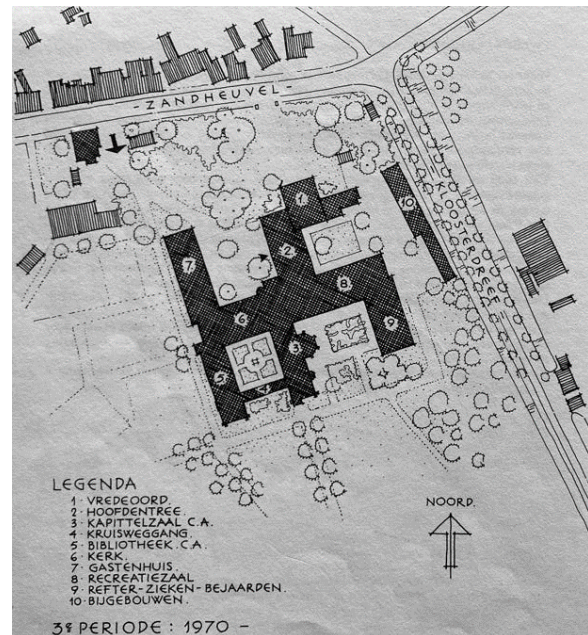
Figuur 4. Kadasterkaart van de gemeente Oosterhout, 1965, Regionaal Archief Tilburg.

De kloostertuin van 1965 tot heden

Bij de komst van het Vaticanum II werd na een periode van bouwrust binnen de slotmuren de geest van verandering weer gevat. De richtlijn van *Nobilis simplicitas* (wat vertaald kan worden als edele eenvoud) zorgde voor een versobering van de abdijkerk in de stijl van de Bossche School en werd grotere betrokkenheid tussen gasten en de monialen mogelijk gemaakt (Geurts, 2019, p.68). De Bossche School, groot gemaakt door Dom Hans van der Laan, kenmerkte zich door het gebruik van de basisvormen van het blok, de staaf en de plaat (Van der Laan, 1977, p.22). In dezelfde geest werden in 1971 uitbereidingen van het klooster met een gastenhuis in diezelfde stijl gemaakt door architect Frans Ruys. Met de komst van het gastenhuis veranderde de indeling van de kloostertuin van een volledige tuin enkel bestemd voor de zusters, naar een tuin waarvan het noordelijke deel toegankelijk zou zijn voor gasten.

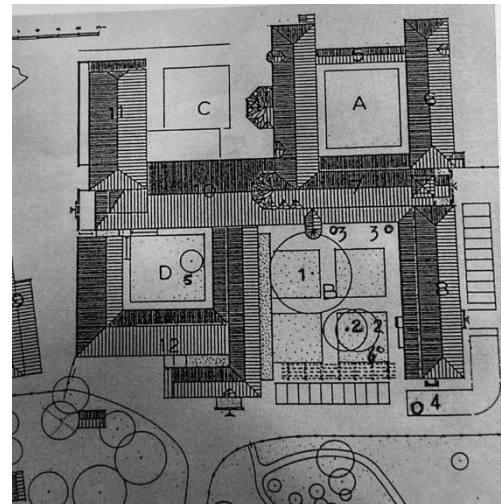

Figuur 5. Plattegrond OLV Abdij 1900-1970, Ruys, 1984.

Figuur 6. Plattegrond OLV Abdij 1970-1984, Ruys, 1984.

Een deel van de cirkeltuin werd opgeofferd voor parkeerplaatsen en een oprijlaan, maar door de bouw van de gastenvleugel ontstond wel een nieuwe binnenhof die naar het noorden toe opent. In 1982 komen daar nog twee binnenhoven met een open kant bij door de (ver)bouw van twee nieuwe vleugels voor de groeiende gemeenschap. In figuur 5 en 6 is de groei van het kloostercomplex, en daarmee het ontstaan van de binnenhoven weergegeven door architect Frans Ruys die in het boek *Benedictinessen in Oosterhout* uit 1984 een hoofdstuk heeft geschreven over de ontwikkelingen van de gebouwen van het klooster. Ruys ontwierp voor de zusters in de meest zuidelijke binnenhof een bloementuin in het verlengde van het tweede gazon van de ganzenvoet (Geurts, 2019, p. 73). Uiteindelijk zou in 1987 de oostelijke binnenhof door de sloop van de oude villa en bouw van een nieuw hoofdgebouw worden omgevormd naar een gesloten binnenhof. In figuur 7 is dit binnenhof met de letter D aangegeven.

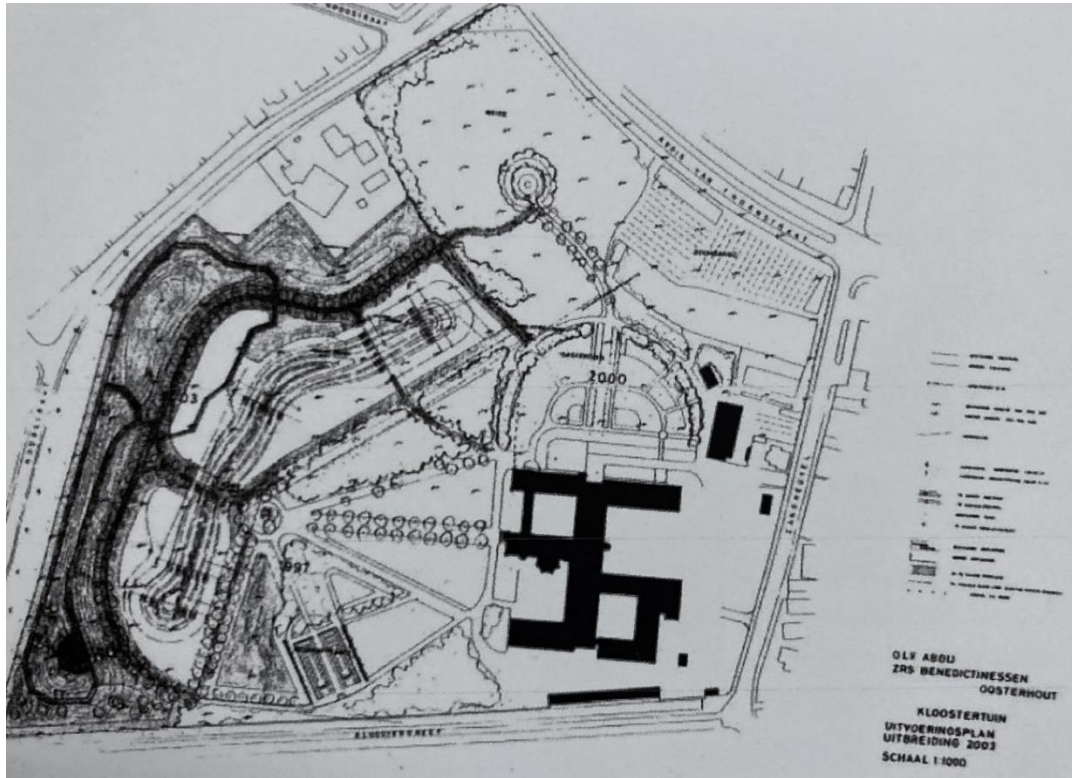

Figuur 7. Plattegrond OLV Abdij 1987-2018, Geurts, 2019.

De cirkeltuin werd in 1990 verrijkt met een haag van rododendrons die een scheiding in de tuin maakte en de tuin omvormde van een nutstuin naar een siertuin. Deze haag markeerde hiermee ook duidelijk de grens tussen de slottuin van de zusters en de gastentuin (Geurts, 2019, p.84). Door de groei van de gemeenschap in de jaren tachtig werd het kerkhof te klein. Een nieuw ontwerp werd in 1996 in dezelfde sobere (landschaps-) architectuur als de verbouwingen in de Bossche School stijl gemaakt door Dirk Brandsma en Frans van der Leysen.

Door de afname van intredingen verouderde de gemeenschap en werd de druk op de regulatie van landbouw het steeds lastiger. Het behouden van de nutstuinen bleek niet houdbaar en deze gebieden veranderden in weiden. Dirk Brandsma werd in 2003 opnieuw gevraagd om mee te denken over een nieuwe invulling van de grote landbouw akkers. Hij heeft een parkachtige landschapstuin ontworpen met een grote vijver waardoor een ensemble van verschillende tuinen ontstond zoals in figuur 8 te zien is (Geurts, 2019, p.93). In 2013 wordt een deel van het onderhoud van de nieuwe tuin overgenomen

door een kudde schapen die twee keer per jaar een aantal weken zorgen voor een gezonde bodem met kort gemaaid gras. Deze vorm van ecologisch beheer is een gevolg geweest van de statusverlening van landgoed. Vanaf 2012 mag de slottuin zich *Landgoed Onze Lieve Vrouwe Abdij Oosterhout* noemen (Geurts, 2019, p. 103). Het landgoed trekt veel vrijwilligers als ‘Vrienden van het Landgoed’ die de zuster helpen met het onderhoud van de kloostertuin.

Figuur 8. Kloostertuin – Uitvoeringsplan uitbereiding 2003. Geurts, 2019

De rand van de tuin heeft over tijd vele veranderingen gekend, maar is altijd getypeerd door een omzoming van heg, schutting of muur om zo de rust en stilte in de slottuin te bewaren en vrije inblik te voorkomen. Aan de zijde van de Abdis van Thornstraat wordt de omzoming versterkt door een rij van Lindebomen binnen de muren die om de hoeken bij de Zandheuvel en de Hoogstraat reikt. In 2009 zijn de bouwvallige kloostermuren aan de Zandheuvel en de Abdis van Thornstraat vervangen door een slotmuur die de waarden van de monialen beschermt en tegelijkertijd ook de voorbijganger aan de andere zijde erkent door een licht wat bij passeren de muur verlicht (Geurts, 2019, p. 100). Na de renovatie van de muren keert achter deze muren de nutstuin weer terug in de slottuin. Naast de boerderij wordt een moestuin en een boomgaard aangelegd zodat de zelfvoorziening die bij de kloostertraditie hoort weer meer wordt nageleefd. Een deel van de moestuin is in 2021 veranderd in een zonneveld ter compensatie van verbouwingen die het verbruik van elektrische energie flink verhoogde (Louw, 2020b). Zo wordt een nieuw element aan het ensemble van de verschillende tuinen toegevoegd waarbij de moderniteit er meer afstraalt dan ooit.

In 2022 hebben de zusters een deel van het klooster moeten afstoten door de drastische krimp van de gemeenschap. Bij het afstoten van dit deel is ook een deel van het de slottuin afgestaan aan de nieuwe burens waardoor de bloementuin verloren is gegaan en de oude voortuin uit de tijd van villa Vredeoord niet meer behouden is gebleven (Louw, 2020a). In figuur 9 is de huidige slottuin te zien waarbij een deel van de tuin nog zal worden aangepast om de tuin weer een geheel te maken. Maar zoals dat door de huidige hovenier van het landgoed wordt gesteld; heeft een tuin tijd nodig om naar een geheel te groeien (Geurts, 2019, p.105).

Figuur 9. Kadasterkaart van OLV abdij met afgestoten deel. (kadastrale kaart, 2023)

III. OLV Abdij in vergelijking met de Priorij Regina Pacis en de heilige driehoek uit Oosterhout

De OLV Abdij vormt samen met de kloosters Sint Catharinadal (in Oosterhout sinds 1647) en de Sint Paulusabdij (in Oosterhout sinds 1907) de heilige driehoek in Oosterhout. De Priorij Regina Pacis is een van de weinige Nederlandse Benedictijnse kloosters waar alleen vrouwen wonen. Deze kloosters zijn gekozen omdat ze allemaal één groot verschil met de OLV Abdij hebben. De Priorij Regina Pacis is een Benedictijnse kloostergemeenschap met enkel vrouwen, maar ligt in Valkenburg. Priorij Sint-Catharinadal heeft bijna dezelfde ligging als de OLV Abdij, maar wordt bezet door een kloostergemeenschap die onder een andere regel leeft. En de Sint Paulusabdij is gekozen omdat deze gemeenschap dezelfde reis uit Frankrijk naar Oosterhout heeft gemaakt, alleen dan met mannen.

De vergelijking met de OLV Abdij gebeurt op basis van 3 invloeden. Allereerst de invloed die de historie van de tuin na laat, als tweede de invloed 'van binnen uit', de gemeenschap en regel die het leven vormen, en als laatste de invloed van 'de buitenwereld', de sociaal-culturele invloeden die over de slotmuren heen reiken.

Priorij Regina Pacis (Benedictinessen)

In de periode van 1956 tot 1958 werd naast het hellingbos de Biebosch net buiten Valkenburg het klooster Regina Pacis gebouwd in modernistische stijl (Limburgia Pers, 1956). Ingenieur F. Knibbeler heeft het complex samen met de slottuin ontworpen waarbij afgeronde rechthoekige grasvlaktes en nutstuinen gescheiden door paden en lage heggen een geheel vormen voor contemplatie en zelfvoorziening.

Figuur 10: Priorij Regina Pacis gezien vanaf het Geulpark met daarachter het hellingbos de Biebosch. (Priorij Regina Pacis, z.d.)

Bij het ontwerp van het klooster was de pandhof een onmisbaar aspect en is in bijpassende sobere stijl uitgevoerd van grasvlakken en tegelvlakken. Aan de rand van de slottuin is in het zuiden de begraafplaats gesitueerd. Hier vinden alle zusters sinds de intrek in de priorij hun laatste rustplaats na een processie door de tuin (Benedictinessen van het Heilig Sacrament, 1958). De omzoming van de slottuin is verwezenlijkt in hoge beplanting van bomen en heggen. Na enkele jaren van groei was de beplanting dicht genoeg om de slottuin besloten te maken. Ten zuiden dient het hellingbos als 'rugdekking van de slottuin' en is het een verrijking voor de zusters als plek voor contemplatieve wandelingen (figuur 10).

Figuur 11. Zicht op achtergevel met nutstuintuin, Priorij Regina Pacis, 1990.

Figuur 12. Zicht op achtergevel met nutstuintuin, Van Galen, 2007a.

In 1973 wordt de priorij verbouwd en stelt het klooster zichzelf open voor lekenretraites. Hierbij blijft er een duidelijke scheiding tussen de zusters en bezoekers in de vorm van een traliehek tussen de kerk waar de zusters samenkomen en de kapel waar bezoekers kunnen bidden (*"Slotklooster nu open voor lekenretraites"*, 1973). In de tuin is deze scheiding ook duidelijk aanwezig. Er wordt een apart stuk toegewezen voor de gastentuin met als verlengstuk de landelijke omgeving voor wandelingen en contemplatie. In de dertig jaar daarna hebben zich in en om het klooster geen grote veranderingen voor

gedaan. Alleen door het afnemend aantal intredingen daalt de gemeenschap in aantallen en verouderd sterk. Hierdoor verandert het zelfvoorzienende deel van de tuin geleidelijk in een onderhoudsarme tuin met veel grasvelden (figuur 11 en 12). Tot in 2006 de omzoming van de slottuin grof wordt onderbroken door een snoeien van de bomen en heggen aan de straatzijde waardoor er ineens vrij zicht ontstaat zoals in figuur 13 te zien is.

Figuur 13: Priorij Regina Pacis gezien vanaf de Oud Valkenburgerweg. (Galen, 2007b)

Door de ouder wordende gemeenschap zijn er ook geen intredingen meer en dient zich in 2007 de mogelijkheid aan voor de contemplatieve zusters *Dienaressen van de Heer de Maagd van Matará* uit Argentinië om in te trekken bij de Benedictinessen. Zij zullen over tijd het klooster overnemen en de contemplatieve manier van kloosterleven voortzetten (*Heden - Priorij Regina Pacis*, 2021). Met de komst van 'de Blauwe Zusters', zoals ze ook worden genoemd, luidt dit een periode in van wederopbloei van de nutstuin en zelfvoorzienende taken in de slottuin. In 2016 wordt de moestuin weer in het leven geroepen en in 2018 beginnen de zusters met bijen houden. In 2018 wordt ook de pandhof verbouwd naar een traditionele opzet van kruispaden met in het midden een Mariabeeld (figuur 14). Als meest recente verandering in de tuin zijn er zonnepanelen op het dak van het klooster geplaatst om zo verdere modernisering en zelfvoorziening door te voeren in en om het klooster. Zo ziet kloostercomplex er tegenwoordig uit als een sober slottuin omringd door natuurgebieden, zoals te zien is in de kaarten in figuur 15 en 16, die door de komst van de 'blauwe zusters' weer zelf onderhouden wordt en de scheiding van zusters en leken nog duidelijk voelbaar is.

Figuur 14: Pandhof met kruispaden en Mariabeeld (Monastery, 2018)

Figuur 15: Satellietbeeld Priorij Regina Pacis
(Google Earth, 2016)

Figuur 16: Satellietbeeld Priorij Regina Pacis
(Google Earth, 2020)

Priorij Regina Pacis in vergelijking met Onze Lieve Vrouwe Abdij Oosterhout:

Vanuit het oogpunt van de historische invloeden valt op dat de OLV abdij voortbouwt op een bestaande tuinstructuur overgebleven uit de tijd van Villa Vredeoord. En valt in het ontwerp van het kloostercomplex van Regina Pacis op dat de modernistische stijl van het nieuwgebouwde klooster ook gelijk over genomen werd in de ruimtelijke organisatie en uitstraling van de tuin. Doordat de tuinen vanuit een andere basis zijn ontstaan, bestaande tuin of een leeg canvas, heeft het karakter van de contemplatieve slottuin een geheel andere uitwerking gekregen maar ondersteunen beiden het sobere leven onder de regel van Benedictus.

Contemplatie in de tuin door middel van wandelen en bidden in een siertuin binnen de slotmuren speelde voor de zusters in de OLV abdij een grote rol. De zusters in Valkenburg zochten de contemplatie in de slottuin op in het bewerken van de nutstuin. Door de ligging direct naast de Biebosch was dit de plek voor bidden en wandelen. Dit bos bevindt zich buiten de slotmuren, waardoor de privacy die in de slottuin van de OLV Abdij heerst niet in zulke mate wordt ervaren door de zusters van Regina Pacis. Opvallend is wel dat beide kloosters hun toerust vinden in een contemplatieve tuin die wordt gedomineerd door bomen en beschutting.

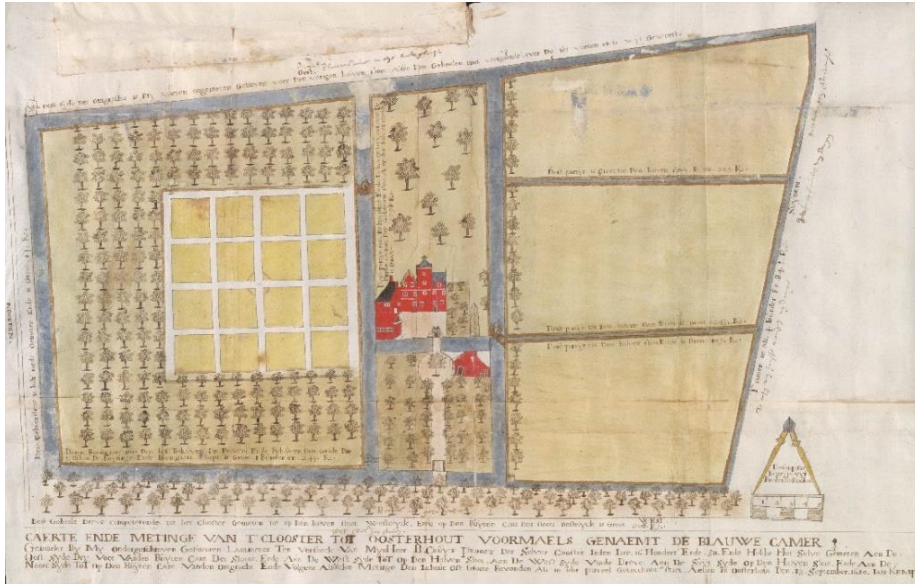
Beide kloosters hebben hun nieuwbouw sinds Vaticanum II in modernistische stijl uitgevoerd. Opvallend is dan ook rond dezelfde tijd beide kloosters hun slotmuren openen voor gasten. Waardoor er een stuk van de slottuin wordt opengesteld voor gasten, maar er nog steeds een groot deel van de tuin enkel voor de zusters is bestemd. De gastentuin is in beide gevallen een tuin voor contemplatie en stilte.

Sinds de jaren 60 hebben beide gemeenschappen een daling ervaren in de intredingen in de kloosters waardoor er sprake is van vergrijzing. De tuin ondervindt hierdoor in beide gevallen een afname van het zelfvoorzienende karakter. De nutstuin verdwijnt op een zeker moment bijna helemaal in Valkenburg en in Oosterhout is de hulp van een hovenier en vrijwilligers nodig om het onderhoud op peil te houden. De komst van een nieuwe orde in Valkenburg zorgt voor een nieuwe ervaring van de nutstuin waardoor zelfvoorziening weer een plek krijgt binnen de slottuin.

Niet alleen het openstellen van het klooster voor bezoekers zorgt voor invloeden van 'de buitenwereld', ook regelgeving op landbouw en nieuwbouw laat zijn sporen achter op beide kloostercomplexen. Zo hebben beide kloosters zonnepanelen binnen de slotmuren gehaald om zo verbouwingen te kunnen compenseren, zoals bij de OLV abdij, of enkel de zelfvoorziening en onafhankelijkheid van het contemplatieve kloosterleven te versterken.

Priorij Sint-Catharinadal (Norbertinessen)

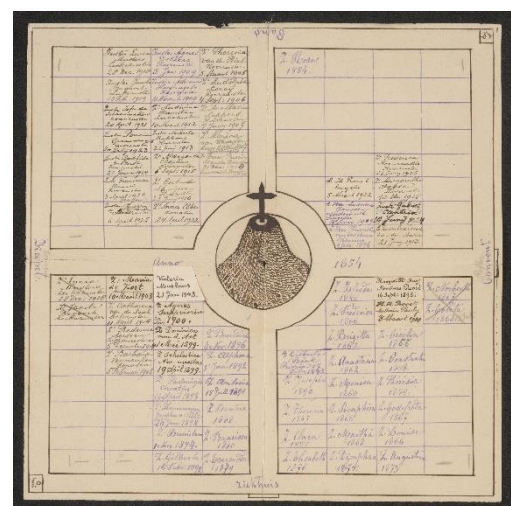
Aan de oostzijde van de OLV Abdij bevindt zich het klooster Sint-Catharinadal van de Norbertinessen. Zij leven een contemplatief, dat wil zeggen naar binnen gekeerd, leven volgens de regel van Augustinus. In 1647 hebben zij na de Reformatie hun onderkomen gevonden in het omgrachte poortgebouw 'de Blauwe Camer'. En zijn daarmee de oudste kloosterorde die onafgebroken op Nederlandse grond heeft bestaan.

Figuur 17: Priorij Sint-Catharinadal in vogelvluchtperspectief. (Kampen, 1650)

Het klooster heeft zich laten vormen door de lakendekenstructuur van de landbouw die doorklinken in de ruimtelijke ordening in de historische plattegrond in figuur 17. Op deze kaart is te zien dat al in 1650 er een grote nutstuin binnen de slotmuren bestond. Een boomgaard omringt de moestuin en aan de andere zijde van het klooster bevonden de weides zich waar de dieren van de boerderij op verbleven (Oldenburger & Oldenburger, 2006). Door de verschillende omzomingen (bomen, gracht, slotmuur, bomen) die achter elkaar zijn geplaatst, komt het naar binnen gekeerde karakter van de gemeenschap ook sterk naar voren.

In 1826 werden er meerdere boerderijgebouwen gebouwd aan de noordkant van het bestaande kloostergebouw en een school aan het kloostercomplex gevoegd. In 1854 werd toestemming gegeven voor een begraafplaats in de tuin van St. Catharinadal die haar plaats in het zo genoemde 'Catharina-tuintje' achter het slot vindt (figuur 18). Dit is door nieuwbouw omringd en vormt zo het binnenhof (Oldenburger & Oldenburger, 2006). Uiteindelijk werd in 1900 het kleine kerkje uit 1811 vervangen door een volwaardige kerk door bouwmeester J. van Gils (Stroucken, 1905). Met deze toevoeging is het kloostercomplex hetzelfde gebleven, enkel zijn er tussen 1955-1966 meerdere restauraties geweest en zijn sommige functies van de gebouwen veranderd.

Figuur 18: Begraafplaats Sint-Catharinadal in het binnenhof 1854-1925. (Sint-Catharinadal, 1925)

Na het Vaticanum II in 1967 werden de regels voor de kloosterorde flink versoepeld. Sinds het begin van de orde zijn de zusters altijd door een traliehek gescheiden geweest van de buitenwereld, maar nadat de Katholieke kerk haar moderniseringsplannen

had afgekondigd mocht het hek weg en werden de regels van het leven binnen het clausuur versoepeld. De zusters mochten vanaf dit moment ook zelf op bezoek gaan bij familie, meer bezoek ontvangen en werd het slot zelf geopend voor gasten en groepen voor kortdurend verblijf (Breukel & Deen, 2021, p.6). In 1971 werd de communiteit een buitenzwembad cadeau gedaan voor het 700 jarig jubileum van de kloosterorde. Het besloten bad bood de zusters in de zomerperiode de gelegenheid voor ontspanning en verkoeling (Breukel & Deen, 2021, p. 30).

De secularisatie die steeds meer voelbaar werd in de jaren 60 zorgde voor een afname in intredingen in het klooster en door de ouder wordende communiteit werd het steeds lastiger om voldoende inkomsten te genereren met het kunstatelier wat de priorij tot dan toe had gekend. In het jaar 1997 werd de boerderij opgeheven en verdween de moestuin (Breukel & Deen, 2021). Daarbij zorgde de economische crisis voor het kantelpunt binnen de slotmuren. Er werd een plan gemaakt en in 2015 was duidelijk wat de nieuwe weg was die de zusters in zouden slaan: wijn maken. Er werd een wijngaard aangelegd op de landerijen die lang hadden gediend als verpachtte landbouwgrond. De structuur van de tuin is weer teruggebracht naar de structuur die op de historische kaart al te herkennen was zoals te zien is in figuren 19, 20 en 21.

Figuur 19: Satellietbeeld Sint-Catharinadal (Google Earth, 2014)

Figuur 20: Satellietbeeld Sint-Catharinadal (Google Earth, 2015)

Figuur 21: Satellietbeeld Sint-Catharinadal (Google Earth, 2023)

In 2015 werd de zelfvoorziening ook op een andere manier teruggebracht, namelijk in de vorm van de bijen-, bloemen-, moes-, en kruidentuin op de oude plek van de moestuin. Liesbeth van Weert maakte samen met de zusters een ontwerp voor deze nutstuin die niet alleen praktisch het leven binnen de kloostermuren zou ondersteunen, maar ook zou dienen als siertuin en bijdragen aan het contemplatieve leven. Door geometrische paden en wisselende beplantingen heeft Van Weert de tuin zo ingericht dat hij het hele jaar door deze twee functies vervuld zoals te zien is in figuur 22 (Weert, 2015). Met de vele veranderingen in de tuin verdween ook het zwembad uit de tuin, de oude zusters maakten hier geen gebruik meer van.

Figuur 22: Links de geometrische moes-, bijen-, bloemen- en kruidentuin van Sint-Catharinadal (Puur Lokaal Geluk, 2021)

Toen in 2017 de eerste oogst van de wijngaard werd gebotteld, kreeg de oude boerderij een herbestemming tot wijnhuis waar de buitenwereld kan proeven wat er binnen het

klooster wordt gemaakt. Een grote groep vrijwilligers ondersteunen de zusters om deze bron van inkomsten te kunnen faciliteren. Bezoekers van het wijnhuis kunnen niet veel verder dan het terras de kloostertuin in, hierin wordt de scheiding van de rust en stilte voor de zusters en de gasten binnen de kloostermuren gewaarborgd.

Priorij Sint-Catharinadal in vergelijking met de Onze Lieve Vrouwe Abdij Oosterhout

De historische waarde van de kloostertuin is bij zowel de OLV Abdij als Sint-Catharinadal beide gegrondvest in een bestaande situatie waar het klooster introk. Bij de OLV Abdij was dat een voormalige kostschool en bij Sint Catharinadal was het slotje 'De Blauwe Camer' eerst een adellijk huis. Het verschil vanuit historisch oogpunt was de basis voor de kloostertuin wel erg verschillend. De Benedictinessen bouwden voort op een aangelegde parktuin en de tuin van de Norbertinessen werd in vorm sterk bepaald door de natuurlijke omzoming van de al bestaande slotgracht.

Beide kloosters verlangen vanuit hun contemplatieve kloosterleven een omzoming om hun slottuin. Zij houden het beiden niet bij enkel een muur, maar ook een bomenrij achter de muur versterkt het clausuur. Sint-Catharinadal heeft nog een derde linie van omzoming in de vorm van de slotgracht, al is deze omzoming niet een die traditioneel bij een kloostercomplex behoort, maar wel bijdraagt aan het naar binnen gekeerde karakter van het klooster. De invloed van de gemeenschap op de indeling van de kloostertuin heeft in beide kloosters tot een totaal andere uitwerking geleid ondanks de overeenkomst van de contemplatieve levenshouding. In de kloostertuin van de OLV Abdij is het grootste deel van de tuin gewijd aan siertuin voor wandelingen en processies, ligt de begraafplaats aan de rand van de slottuin en is zelfvoorziening in bescheiden mate aanwezig in de tuin. In de kloostertuin is juist de nutstuin in grote mate aanwezig door de wijngaard en de bijen-, bloemen-, moes-, en kruidentuin die het beeld bepalen. De begraafplaats is in het binnenhof gesitueerd en de siertuin is in bescheiden omvang te vinden achter het klooster. De tuin van Sint-Catharinadal draagt actief bij het verdienmodel waar de kloostergemeenschap haar voortbestaan op baseert. De OLV Abdij is hiervoor niet op de slottuin aangewezen.

De invloed van de buitenwereld heeft zich in beide kloostertuinen na Vaticanum II pas sterk gemanifesteerd. Gasten werden toegelaten binnen de kloostermuren en konden zelfs voort korte tijd als leek met de zusters delen in het kloosterleven. De mate van openstelling voor gasten verschilt sterk bij de kloosters. De OLV Abdij stelt slechts een klein deel van hun siertuin open voor gasten om zo de stilte en rust in de tuin te bewaren voor de gemeenschap. Sint-Catharinadal heeft met het aanleggen van de wijngaard en de bijen-, bloemen-, moes-, en kruidentuin het roer flink omgegooid en geeft in sommige delen van het jaar zelfs rondleidingen door een grootste deel van de tuin.

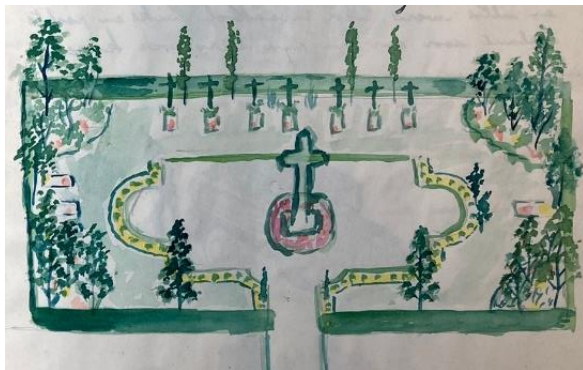
Beide kloostergemeenschappen hebben te kampen met een sterke veroudering van de zusters waardoor onderhoud aan de tuin zelfstandig niet haalbaar meer is. Zij worden beiden ondersteund door een groep vrijwilligers die zich inzetten voor het voortbestaan van de kloostertuin.

St. Paulusabdij (Benedictijnen)

Ten zuiden van de OLV Abdij maakt de St. Paulusabdij de heilige driehoek van Oosterhout compleet. Dit klooster is in de periode 1907 tot 1910 gebouwd voor de monniken van de benedictijnse orde uit het Franse dorpje Wisques op een stuk grond van twee hectare. Naar het ontwerp van Dom Paul Bellot is het bakstenen klooster als eerste grote kunstwerk van de architect gerealiseerd. Aansluitend op het bouwwerk ontwierp hij een siertuin opgebouwd uit een rechthoekig lanenstelsel met centraal gelegen de begraafplaats. Bezinning en gebed werden betrokken bij de doden door de centrale ligging van de begraafplaats en maken zo deel uit van het dagelijks leven. In figuur 23, 24 en 25 heeft Dom Jan van Ruyven in 1945 in zijn rijmchroniek *De Siertuin* de siertuin in aquarellen vastgelegd. Rondom het contemplatieve deel van de kloostertuin werd gedeeltelijk ook omzoming van muren en hoge begroeiing toegepast om zo rust en stilte te bewaren (Oldenburger & Oldenburger, 2006).

Figuur 23: Plattegrond St. Paulusabdij met tuin en bos. (Ruyven, 1945)

Figuur 24: begraafplaats in vogelvlucht. (Ruyven, 1945)

Figuur 25: Binnenhof met klimop en sierplanten. (Ruyven, 1945)

Het overige deel van de grond werd bestemd als nutstuin waar zelfvoorziening en productie al snel samen voor het onderhoud van het klooster zorgden (figuur 26). In 1939 werd er een gastenhuis aan het kloostercomplex toegevoegd. Architect Dom Hans van der Laan legde samen met Nico van der Laan met dit ontwerp de basis neer voor wat later de Bossche School genoemd zou worden (Gemeenschap Chemin Neuf Nederland, 2021). Verdere veranderingen aan het kloostercomplex brachten tot een ensemble van verschillende soorten tuinen rond het klooster met een duidelijke scheiding van functies door paden of hoge **begroeiing (figuur 27)**. Hierop is ook duidelijk te zien dat in de loop der jaren steeds meer grond is bijgekocht om het landbouwbedrijf te laten groeien. Om deze groei te stimuleren werd in 1952 een boerderij aan het complex toegevoegd, ontworpen door Hans en Nico van der Laan in de Bossche School. En met de bouw van een nieuwe kerk ontworpen door ingenieur J. Sluymer in de stijl van de Delftse School in 1954 is het kloostercomplex klaar voor een periode van groei en bloei (Robbertz, 2015).

Van 1962 tot 1970 was de gemeenschap gegroeid naar een aantal van 90 monniken waardoor er steeds meer bedrijvigheid in en om het klooster ontstond. Binnen de slotmuren kwam er een smederij, een wasserij, een kas waar orchideeën werden gekweekt en een pottenbakkerij. Deze groei van de gemeenschap ging gepaard met een uitbereiding van de landerijen. In figuur 28 is op een kadasterkaart van de gemeente Oosterhout uit 1965 te zien waarop in het rood het toenmalige grondbezit van de abdij te zien is en in het geel de grond te zien is die zij zouden gaan verwerven (Gemeenschap Chemin Neuf Nederland, 2021).

Tegen het einde van deze periode van bloei en na Vaticanum II zette de ontkerkelijking ook in de St. Paulusabdij door. Er waren minder intredingen en een vergrijzing van de gemeenschap ingezet. De plannen voor verdere uitbereidingen van het kloostercomplex werden verlaten en tegen het einde van de 20^e eeuw waren de ontwikkelingen al zo ver, dat het landbouwbedrijf werd afgestoten en landerijen werden verpacht (Gemeenschap Chemin Neuf Nederland, 2021).

Figuur 26: Monniken in de moestuin (Gemeenschap Chemin Neuf, c. 1928)

Figuur 27: Situatietekening kloostertuin St. Paulusabdij. (BRON)

Figuur 28: Kadasterkaart van de gemeente Oosterhout, 1965, Regionaal Archief Tilburg.

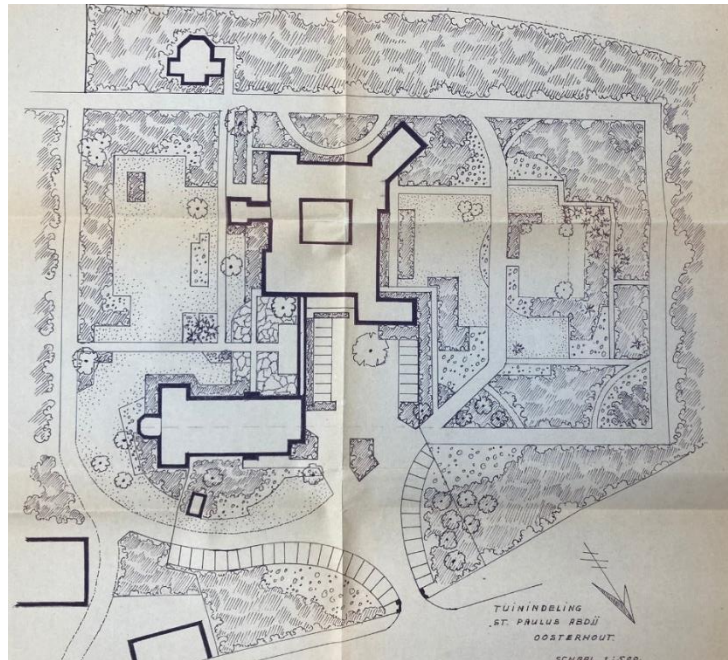
Ondanks dat de uitbereidingen van de kloostertuin niet meer doorgingen werd de siertuin in 1986 heringericht. Een deel van de lanen van het originele ontwerp werd gekapt en is daarvoor een moderne heestertuin met meer slingerende paden voor in de plaats gekomen zoals te zien is op de situatieplattegrond op figuur 29. (Buro Ruys en Bolder, 1986).

In 2000 waren de ontwikkelingen van de slinkende gemeenschap op een punt gekomen waar op een andere manier een toekomst voor het klooster moest worden veiliggesteld. De oplossing kwam van de gemeenschap Chemin Neuf. Zij zouden het klooster overnemen en zo het klooster als plek van gebed en spiritualiteit voortzetten.

In 2006 zijn de laatste benedictijnse monniken uit Oosterhout vertrokken naar Teteringen en trok de nieuwe gemeenschap in het klooster (Oldenburger & Oldenburger, 2006).

De nieuwe gemeenschap heeft de waarde van de tuin hoog in het vaandel staan en neemt dan ook het groot vertegenwoordigde zelfvoorzienende karakter van de tuin over. De gemeenschap heeft met hun komst een modernisering in de kloostertuin gekregen in de vorm van een zonneveld. De gemeenschap is in tegenstelling tot de benedictijnse broeders wel een naar buiten tredende gemeenschap waardoor er een grotere focus is komen te liggen op het faciliteren van verblijfmogelijkheden voor gasten en het organiseren van evenementen waar bezoekers samen met de gemeenschap hun spiritualiteit en gebed kunnen verdiepen. Er is een kleine camping in de tuin gekomen met sanitaire voorzieningen en het werken in de nutstuinen wordt op wekelijkse basis samen gedaan met bezoekers (Gemeenschap Chemin Neuf Nederland, 2021).

In figuren 30 is de verandering met de komst van de nieuwe gemeenschap te zien in satellietbeelden. Zo is te zien dat de structuren uit het ontwerp uit 1986 nog herkenbaar zijn, maar de siertuinen die aan de oostzijde gelegen waren, in een nutstuinen zijn veranderd zoals het originele ontwerp van Dom Bellot was.

Figuur 29: Tuinindeling St. Paulusabdij Oosterhout. (Buro Ruys en Bolder, 1986).

Figuur 30: Satellietbeeld St. Paulusabdij (Google Earth, 2021)

De St. Paulusabdij in vergelijking met de Onze Lieve Vrouwe Abdij Oosterhout

Vanuit historisch oogpunt is er een grote overeenkomst tussen de twee kloostertuinen; Dom Paul Bellot heeft bij het eerste ontwerp van beide tuinen een hand gehad. Hierdoor komt het belang van processies en gebed als doel van de siertuin in beide situaties sterk naar voren door geometrische vormen in de tuinindeling. In de tuin van de OLV Abdij maakte Bellot het ontwerp in nauwe samenwerking met Abdis Mère Thérèse Bernard waardoor haar invloed op het ontwerp niet moet worden onderschat. Een groot historisch verschil tussen de twee tuinen is de bestaande situatie waar de kloostergemeenschappen mee begonnen. De zusters van de OLV Abdij trok in een oude villa met een aangelegde parktuin, de broeders van de Paulusabdij hadden als het ware een leeg canvas om een nieuw klooster op te bouwen.

Een opvallend verschil tussen beide tuinen beslaat de plaats van de begraafplaats. Bij de OLV Abdij is deze gelegen aan de rand van de slottuin, als eindpunt van processies door de siertuin en als eindpunt van het leven. Bij de St. Paulusabdij is de begraafplaats centraal in de siertuin geplaatst, waar processies rondom plaatsvinden en de dood een prominentere plek krijgt in het dagelijks leven.

Bij het opbouwen en groeien van de gemeenschappen is bij beide kloosters een duidelijke parallel te trekken tussen de grootte van de gemeenschap en de mate van landbouw die werd bedreven. De landerijen lagen voornamelijk buiten de slotmuren en werden geheel of met hulp van knechten bewerkt door de kloostergemeenschappen. Door de vergrijzing en kleiner wordende gemeenschappen na Vaticanum II werd het bedrijven van landbouw in beide kloosters afgevoerd en verminderde het grondgebied van beide kloosters tot de huidige situatie. Ook modernisering op het grondgebied kon niet uitblijven. Beide kloosters hebben een deel van de nutstuin veranderd in een zonneveld.

De benedictijnen kwamen aan het einde van de 20^e eeuw op een punt waarop ze hun klooster moesten overdragen aan een nieuwe gemeenschap, maar de zusters van de OLV Abdij hadden een manier gevonden waarop ze hun naar binnen gekeerde klooster en slottuin toch toekomstbestendig konden maken met de hulp van vrijwilligers en het afstoten met een klein deel van het klooster.

De tuin van de St. Paulusabdij heeft een meer openbaar karakter gekregen door de waarden die de nieuwe gemeenschap mee heeft genomen. Gastvrijheid speelde in de tijd van de benedictijnen al een grote rol, aangezien zij al in 1939 over een gastenhuis beschikten. Hierdoor was de invoering van de modernisering na Vaticanum II iets minder drastisch dan bij de OLV Abdij, waar de slotmuren pas in 1971 zich openden voor gasten. Zo is er in de tuin van de OLV Abdij nog een veel sterkere scheiding te merken tussen de tuin die voor gasten openbaar is en de besloten tuin voor de zusters dan in de kloostertuin van de St. Paulusabdij. Enkel de siertuin met begraafplaats en het binnenhof zijn besloten gebleven, waardoor het grootste deel van de tuin openbaar was en is voor gasten en bezoekers.

IV. Conclusie

Om antwoord te geven op de vraag: *Hoe is de kloostertuin van het Nederlandse katholieke vrouwenklooster de Onze Lieve Vrouwe Abdij Oosterhout ontwikkeld sinds de jaren 60 in vergelijking met andere tuinen binnen de Benedictijnse orde in Nederland?* is een vergelijkingsstudie gedaan van de kloostertuin van de Onze Lieve Vrouwe Abdij Oosterhout met de kloostertuinen van Priorij Regina Pacis uit Valkenburg, Priorij Sint-Catharinadal en de Sint Paulusabdij uit Oosterhout. Uit deze vergelijking kwam naar voren dat veel van de grote veranderingen bij vrouwenkloosters ontworpen zijn door mannen. De zusters hadden dan wel aangegeven een verandering nodig te hebben, maar de uitvoerende kracht was in de meeste gevallen een man. Opvallend is wel dat de OLV Abdij in het begin van hun kloosterleven in Oosterhout de Abdis een flinke vinger in de pap had bij het scheppen van een geschikte leefomgeving voor haar gemeenschap. Dit is niet direct terug te zien bij de andere vrouwenkloosters.

De jaren zestig waren voor zowel de OLV Abdij als de vergelijkingskloosters een periode waarin maatschappelijke verandering het leven binnen de slotmuren deed veranderen. De opkomst van de secularisatie zorgde voor een ontkerkelijking waar de Rooms Katholieke kerk niet voor weg kon kijken. Het Tweede Vaticaans Concilie werd afgekondigd en de modernisering van de kerk werd ingeluid. Deze modernisering werd binnen de kloostermuren niet door allen gezien als een zegen, waardoor veel uittredingen volgden. Samen met de ingezette secularisatie resulteerde het gebrek aan intredingen met het kleiner worden van de gemeenschap bij alle kloosters voor een vergrijzing. Dit vond zijn weerslag in de kloostertuin door de afname van de zelfvoorziening in nutstuinen. De modernisering van de kerk had op andere gebieden ook effect. Doordat katholieke diensten niet meer in het Latijn waren, kon de 'gewone burger' eerder aansluiting vinden in de diensten en de dagorde van het klooster. Zo werd met de komst van het gastenhuis binnen de slotmuren, naast het kloostergebouw, de kloostertuin deels toegankelijk voor gasten.

De contemplatieve levenshouding die voortkomt uit de Regel van Benedictus (*ora et labora* – bid en werk) is in verschillende verhoudingen terug te vinden in de kloostertuinen (aannemende dat *ora* niet tegelijkertijd met *labora* gebeurt). Door de kleine gemeenschappen is een focus op een van de twee binnen alle kloostertuinen herkenbaar. Opvallend is dat in vergelijking met de andere tuinen, de OLV Abdij als enige meer de nadruk heeft gelegd op de *ora* in de vorm van siertuinen voor gebed en contemplatie. Het naar binnen gekeerde leven van de zusters van de OLV Abdij van voor Vaticanum II is nog deels in stand gebleven door de duidelijke afbakening van openbare en niet openbare delen in de tuin en het klooster. In vergelijking met de andere kloosters hangt dit sterk af van de mate waarin de kloostergemeenschap afhankelijk is van de hulp van andere groepen en de waarden die deze groepen binnen de slotmuren brengen.

De hulp van vrijwilligers is cruciaal in het onderhouden van de kloostertuin maar door de vergrijzing is ook professionele hulp onvermijdelijk gebleken in het verzekeren van een duurzame toekomst voor de tuin binnen de slotmuren. De OLV Abdij heeft sinds het einde van de jaren 90 een hovenier die veel van de zaken in de tuin regelt. De gemeenschap geeft sindsdien aan wat ze verlangen in de tuin en helpen waar het kan. De uitbesteding van werk in en het vormgeven van de kloostertuin is ook bij andere kloostergemeenschappen op te merken. Er is bij alle kloosters een bloeitijd geweest, maar sinds de eeuwwisseling zitten alle vier de gemeenschappen door vergrijzing nu in de nadagen en proberen ze met vrijwilligers het kloosterleven in stand te houden of zijn al overgenomen door een nieuwe generatie geestelijken.

V. Discussie

In dit onderzoek is de kloostertuin van de Onze Lieve Vrouwe Abdij Oosterhout vergeleken met drie andere casestudies om zo in kaart te brengen wat de invloeden zijn geweest op de veranderingen in de kloostertuin van de OLV Abdij. Deze invloeden waren te categoriseren in historische invloed, de invloed van 'binnen uit' en de invloed van 'buitenaf'.

De conclusies die aan dit onderzoek zijn onttrokken zijn niet geheel generaliseerbaar. Door het gebruik van een specifieke casestudy in een specifieke context zijn de ontwikkelingen en vergelijkingen niet één op één toe te passen op een andere kloostertuin. Wel kan de algemene lijn van ontwikkelingen door de vergelijking met andere kloostertuinen in Nederlandse context worden gegeneraliseerd, al hangt dat wel sterk af van de sociale modernisering van de gemeenschap van het desbetreffende klooster. De interne validiteit van het onderzoek is gekoppeld aan het kantelpunt van het Tweede Vaticaans Concilie en de secularisatie van Nederland. Deze twee maatschappelijke kenteringen zijn door de kloostergemeenschappen zelf ook aangewezen als actoren voor de veranderingen binnen de slotmuren.

De bronnen die zijn gebruikt bij het onderzoek zijn voor een groot deel primair, d.w.z. plattegronden en stukken uit archieven of foto's daarvan, geschreven stukken van (landschaps-)architecten en informatie van de kloosters zelf. De archieven van Sint-Catharinadal en Priorij Regina Pacis zijn niet geheel openbaar waardoor onderzoek voornamelijk op secundaire bronnen gebaseerd is. Door deze beperking zijn inzichten over de beweegredenen achter de veranderingen in en om de tuin niet bekend, waardoor vergelijking met de OLV abdij in sommige gevallen niet mogelijk was.

De resultaten uit het onderzoek komen voor een groot deel overeen met de eigen gestelde verwachtingen. De secularisatie in de Nederlandse maatschappij is statistisch niet te ontkennen en de afkondiging van het Tweede Vaticaans Concilie heeft een grote aanloop gehad. Door grote veranderingen is het in de lijn van verwachting dat ook kloostergemeenschappen hiermee in aanraking komen, zelfs degene die zich afsluiten van de 'buitenwereld'. Het was een verrassende uitkomst dat ondanks de kleiner wordende gemeenschappen, de wil van vrijwilligers om te helpen in en rond kloosters en het verblijven als gast sterk in trek is. Dit laat zien dat volgens mij zien dat het belang van kloosters en hun tuinen een toevlucht zijn voor mensen om te delen in de rust en het gebed. Het is een grote stap om te committeren aan een leven als non of monnik, maar op deze manier is het toch mogelijk om te kunnen proeven van de moniale stilte.

Gevolg van dit onderzoek is dat, door inzicht te krijgen in de veranderingen in de Nederlandse benedictijnse kloostertuin van een contemplatieve gemeenschap, de invloeden bekend zijn geworden die deze veranderingen te weeg brengen. Hiermee kan de waarde van de veranderingen worden bestudeerd. Zo kan bij toekomstige veranderingsplannen in oogschouw worden gehouden of ze bijdragen aan het behoud van de kloosterwaarden of daar van afwijken.

Bij een vervolgonderzoek zou de vergelijking breder kunnen worden getrokken door een groter aantal vergelijkingscasestudies. Zo zou het verschil tussen mannen en vrouwenkloosters kunnen worden uitgediept. Een andere optie voor vervolgonderzoek zou het onderzoeken van wat de invloeden zijn geweest voor de veranderingen in het klooster. Hierbij zouden dan ook karakteristieke kloosterruimtes (e.g. de refter of de cellen) met elkaar vergeleken kunnen worden om zo inzicht te krijgen over de productie van ruimte binnen de muren van het kloostergebouw. Een verdieping op het onderzoek wat in deze thesis is gedaan zou kunnen gebeuren door de beplanting van de kloostertuin te onderzoeken en hoe deze zijn veranderd over de jaren en hoe zij bijdragen aan de kloostertuin in waarde en (symbolische) betekenis.

VI. Bibliografie

De bibliografie is opgedeeld in chronologische volgorde van hoofdstuk waarop de bronnen zullen worden toegepast in de thesis. In de introductie zal de socio-culturele context worden geschetst met de afbakening die het onderzoek zullen beslaan. In het eerste hoofdstuk wordt de hoofdcasestudy (OLV Abdij) onderzocht. In het derde hoofdstuk wordt de hoofdcasestudy vergeleken met andere casestudy's. Als eerste met de casestudy's uit de heilige driehoek uit Oosterhout en daarna met casestudy's uit dezelfde kloosterorde, die van Benedictus.

Socio-culturele context

Derkse, W. F. C. M. (2007). *Gezegend leven*. Lannoo Uitgeverij. Van https://books.google.nl/books?hl=nl&lr=&id=UQtpQB5cKmQC&oi=fnd&pg=PA5&dq=benedictijnse+kl oostertuin&ots=ca5fNydomt&sig=ItitvNMQICO5f3Kl8MCgmNBJaUg&redir_esc=y#v=onepage&q&f=fa lse

Een introductie in de Benedictijnse spiritualiteit met uitleg over hoe de Regel van Benedictus het leven van kloosterlingen en daarmee ook bezoekers van kloosters vormt.

- *Cultivering van een klimaat van stilte en rust*
- *De ernstige (maar ontspannen) toewijding aan het dagelijkse werk en aan de dagelijkse studie*
- *De toe-eigening van de deugd van de deemoed – etymologisch 'de moed om te dienen'*
- *De met elkaar samenhangende deugden van de gastvrijheid, de zorg, goed en vruchtbaar rentmeesterschap, eerbied, zachtheid, rustig geduld, verstandig onderscheidingsvermogen en 'generativiteit' die sterk contrasteren met een cultuur van isolement, laksheid, slordige verspilling, cynisme, grofheid en snel bijeen te sprokkelen 'competenties' in instrumentele leeromgevingen*
- *Het belang van discipline, correctie van wat verkeerd is en soberheid – maar ook het belang van feestelijk en vreugdevol vieren*
- *Het belang van aandachtig, van harte luisteren en het spreken van 'goede woorden' is van cruciaal belang voor een goed persoonlijk en sociaal leven*

Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. (D. Nicholson-Smith, Vert.). John Wiley And Sons Ltd. Van <https://iberian-connections.yale.edu/wp-content/uploads/2020/04/The-production-of-space-by-Henri-Lefebvre-translated-by-Donald-Nicholson-Smith.pdf>

Spatial practice: The spatial practice of a society secretes that society's space; it propounds and presupposes it, in a dialectical interaction; it produces it slowly and surely as it masters and appropriates it. From the analytic standpoint, the spatial practice of a society is revealed through the deciphering of its space. What is spatial practice under neocapitalism? It embodies a close association, within perceived space, between daily reality (daily routine) and urban reality (the routes and networks which link up the places set aside for work, 'private' life - and leisure). This association is a paradoxical one, because it includes the most extreme separation between the places it links together. The specific spatial competence and performance of every society member can only be evaluated empirically. 'Modern' spatial practice might thus be defined - to take an extreme but significant case - by the daily life of a tenant in a government-subsidized high-rise housing project. Which should not be taken to mean that motorways, or the politics of air transport can be left out of the picture. A spatial practice must have a certain cohesiveness, but this does not imply that it is coherent (in the sense of intellectually worked out or logically conceived). (p. 38)

Nursiensis, B. (1983). *Regel van Benedictus* (F. Vromen, Vert.). St. Willibrordsabdij. <https://kloosterbibliotheek.nl/bronteksten/regels/regel-van-benedictus-tekst/>

De regel van Benedictus stelt zeer praktische regels op voor het leven zoals monniken dienen te leven in het klooster. Relevante hoofdstukken:

- *H. 4: Welke de werktuigen zijn goed te handelen*
- *H. 6: Over de zwijgzaamheid*
- *H. 33: Of de monniken iets in eigendom mogen bezitten*
- *H. 48: Over het dagelijks handenarbeid*

VI, P. (1964). Unitatis Redintegratio. In Vaticanum II. Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie, Rome, Italië. Van https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19641121_unitatis-redintegratio_en.html

Beschrijving van de oproep tot openstellen van de kerk en daarmee de katholieke kerk modern en toegankelijker te maken.

van Tongeren, L. (2012). Monastieke gastvrijheid en identiteit in het spanningsveld tussen afstand en nabijheid-een cultuurhistorische benadering. *Yearbook for Ritual and Liturgical Studies*, 28.

De veranderingen die zich de afgelopen decennia ten aanzien van religie, kerk en geloof hebben voltrokken en die – in ieder geval in West-Europa – het religieuze landschap ingrijpend hebben gewijzigd, hadden en hebben voor kloosters, ordes en congregaties vergelijkbare gevolgen als voor parochies, gemeentes en andere kerkelijke instellingen en organisaties. Zoals kerkgebouwen in steeds grotere getale werden en worden gesloten, afgestoten en afgebroken, het aantal kerkgangers gestaag blijft dalen en de deelname aan het kerkelijk leven afneemt, zo zijn en worden ook kloosters gesloten of afgestoten, en verkleint en vergrijs het aantal kloosterlingen.

Vrijheid en Verwarring Kloosterleven in de jaren zestig - Konferentie Nederlandse Religieuzen (Door KNR). (2021, 4 oktober). Konferentie Nederlandse Religieuzen. Geraadpleegd op 23 februari 2023, van <https://www.knr.nl/agenda/vrijheid-en-verwarring-kloosterleven-in-de-jaren-zestig/>

Een beknopte beschrijving van de effecten die de opkomende secularisatie van de jaren zestig op het kloosterleven hebben gehad.

Het leven van Benedictus – monniken en monialen. (z.d.). <https://www.monasteria.org/het-leven-van-benedictus/>

Case-study OLV Abdij in Oosterhout (Benedictessen)

Geurts, T. (2019, 27 augustus). De Onze-lieve-vrouweabdij van Oosterhout. Brabants Erfgoed. Geraadpleegd op 26 januari 2023, van <https://www.brabantserfgoed.nl/page/9016/de-onze-lieve-vrouweabdij-van-oosterhout>

Overzicht van de historie van OLV abdij en een beschrijving van de tuin.

Oldenburger, C., & Oldenburger. (2006). *Kloostertuinen het behouden waard*. Cascade, 15(2), 65–71. Van <http://www.cascade1987.nl/bulletins/KloostertuinBehoudenWaard-C.&J.Oldenburger-BulletinCascade-2006-2.pdf>

Opsomming van de veranderingen van de tuinen van de heilige driehoek in Oosterhout.

OLV abdij

- 1870 karakteristieke tuin aangelegd
- 1901 OLV abdij gesticht en houten schuttingen geplaatst
- 1905 betonnen muren gebouwd
- 1903-1907 monasterium gebouwd – ontstaan pandhof
- 1906 tuin ontwerp gemaakt door Mère Thérèse Bernard en benedictijn Dom Paul Bellot
- 1911 Abdijkerk gebouwd
- 1982 bloementuin aangelegd ontworpen door Bossche School-architect Frans Ruys
- 2003 wandeltuin met vijver aangelegd ontworpen door D. Brandsma BNT
- Deze veranderingen hebben ervoor gezorgd dat de moestuin is verdwenen uit de tuin.

Onze Lieve Vrouwe Abdij. (z.d.). *Onze Lieve Vrouwe Abdij Oosterhout*. OLV Abdij Oosterhout. Geraadpleegd op 21 februari 2023, van <https://olvabdijoosterhout.nl/>

Website van de OLV Abdij. Hierop is de historie van het klooster te lezen en is de dagelijkse invulling te lezen.

Parlevliet, M. (2004). In de vijver van de kloostertuin: archeologische begeleiding in de kloostertuin van de Benedictessen Onze-Lieve-Vrouwe Abdij, gemeente Oosterhout (Noord-Brabant).

In dit rapport zal verslag worden gedaan van de werkzaamheden en resultaten van de archeologische begeleiding. Hoofdstuk 1 is het inleidende hoofdstuk met een uiteenzetting van het onderzoekskader. Een beschrijving van het onderzoeksgebied wordt in hoofdstuk 2 gegeven. Hoofdstuk 3 gaat vervolgens in op de gehanteerde methoden. De resultaten van het

geologisch/bodemkundig en het archeologisch onderzoek komen in respectievelijk hoofdstuk 4 en 5 aan bod. In hoofdstuk 6 komt het advies ten aanzien van de omgang met de archeologische waarden op het terrein van de abdij aan de orde.

- 2003 werd de vijver in de tuin aangelegd

Geurts, T. (2019). *Een eigen wereld: van Vredeoord tot vredig oord Landgoed Onze Lieve Vrouwe Abdij Oosterhout*. Stichting Vrienden van OLV Abdij.

Van der Laan, H. (1977). *De Architectonische Ruimte: Vijftien Lessen Over De Dispositie Van Het Menselijke Verblijf*. Brill.

Louw, C., van der. (2020a, juni 27). *Zusters leveren helft klooster in: 'Het is té groot voor ons geworden'*. BN DeStem. Geraadpleegd op 24 maart 2023, van <https://www.bndestem.nl/oosterhout/zusters-leveren-helft-klooster-in-het-is-te-groot-voor-ons-geworden~ae5756e4/>

Louw, C., van der. (2020b, 28 juni). *We zullen altijd een slaappleats hebben voor een zuster*. BN DeStem. Geraadpleegd op 24 maart 2023, van https://www.bndestem.nl/oosterhout/we-zullen-altijd-een-slaappleats-hebben-voor-een-zuster~a2a6281f/?cb=4b9267d9e3720137b77a0d1cb10a0c22&auth_rd=1

Afbeeldingen

Fotocollectie. (2006). [Dataset; Beeldbank]. In Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, *Onze Lieve Vrouwe Abdij*. <https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/rce-mediabank/?mode=gallery&view=list&q=Onze%20Lieve%20Vrouwe%20Abdij&rows=1&page=1>

Van der Wal, A. J. (2001, augustus). *Exterieur centrale binnenplaats met waterput: Onze Lieve Vrouwe Abdij*. *Beeldbank*. <https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/rce-mediabank/detail/d6c608f3-f7f9-245a-b288-8426d11b24a4/media/d8357463-7821-1a5f-225f-de4219a1d7b8>

Binnenplaats. Foto: A.J. van der Wal / Collectie Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, nr. 338.709

Thome, G.J. (fotolithograaf). (z.d.). *Instituut "Vrede Oord" te Oosterhout* [plattegrond doosnummer 1]. Collectie Benedictinessen van de Onze Lieve Vrouw Abdij te Oosterhout, Regionaal Archief Tilburg.

Steger, M. M. (c. 1930). Het "*plan d'ensemble*" van de abdij". Brabants Erfgoed. https://www.brabantserfgoed.nl/image/2019/7/5/plan_d_ensemble_de_l_abbaye_de_notre_dame_oosterhout_circa_1930.jpg%28%29%28EE4A468BDC42F46161A079756F5F6E21%29.jpg

Onze Lieve Vrouwe Abdij Oosterhout. (z.d.). *Luchtfoto van de Onze Lieve Vrouwe Abdij* [foto no. 2083 1]. Benedictineseen v.d. O.L.V. Abdij te Oosterhout 1850-1990, Regionaal Archief Tilburg.

Vergelijkingscasestudy's

Robbertz, R. (2015). Kloosters: Categorieaal Onderzoek Wederopbouw 1940-1965. In *Rijksdienst voor Monumentenzorg*. B@seline. Geraadpleegd op 22 februari 2023, van <https://www.cultureelerfgoed.nl/publicaties/publicaties/2005/01/01/kloosters-categorieaal-onderzoek-wederopbouw-1940-1965>

Een rapport met een overzicht van meerdere kloosters in de benedictijnse orde. Kwaliteiten van het klooster worden hier categoriaal opgesteld. Relevante kloosters in dit rapport:

- *St. Paulusabdij*
- *Priorij Regina Pacis*

Sint-Paulusabdij in Oosterhout (Benedictijnen)

Oldenburger, C., & Oldenburger. (2006). *Kloostertuinen het behouden waard*. Cascade, 15(2), 65–71. <http://www.cascade1987.nl/bulletins/KloostertuinBehoudenWaard-C.&J.Oldenburger-BulletinCascade-2006-2.pdf>

Opsomming en beschrijving van de veranderingen van de tuinen van de heilige driehoek in Oosterhout.

- 1907-1910 gesticht en bouw en ruimtelijk ontwerp door Dom Paul Bellot
- 1938-1939 Gastenhuis ontworpen door Dom Hans van der Laan
- 1953-1956 Nieuwe kerk ontworpen door J. Sluymer
https://zoeken.hetnieuweinstituut.nl/nl/publicaties/detail?q=H+Sluymer&fq%5Bsearch_s_geographical_keyword%5D%5B%5D=Oosterhout&page=1

Bloeiperiode - monniken in de moestuin (Door Benedictijnse monnikengemeenschap van Oosterhout). (c. 1928). Chemin Neuf. <https://www.chemin-neuf.nl/over-ons/geschiedenis-van-de-paulusabdij/>

Gemeenschap Chemin Neuf Nederland. (2021, 16 mei). *De Sint Paulusabdij - Geschiedenis*. Chemin Neuf Nederland. Geraadpleegd op 18 april 2023, van <https://www.chemin-neuf.nl/over-ons/geschiedenis-van-de-paulusabdij/>

Buro Ruys en Bolder. (architectenbureau). (1986, 14 augustus). *Technische omschrijving voor grond- en straatwerkzaamheden t.b.v. een gedeeltelijke herinrichting van de tuin aan de Hoogstraat 80 te Oosterhout, behorende aan de paters benedictijnen aldaar* [technische omschrijving no. 3176 F 607]. Archief van de St. Paulusabdij, Regionaal Archief Tilburg.

Buro Ruys en Bolder. (architectenbureau). (1986). *Tuinindeling St. Paulusabdij Oosterhout* [tuinplattegrond no. 3176 F 607]. Archief van de St. Paulusabdij, Regionaal Archief Tilburg.

Van Ruyven, J. (auteur en illustrator). (1945, juli). *De Siertuin* [rijmkroniek no. 3176 F 607]. Archief van de St. Paulusabdij, Regionaal Archief Tilburg.

Sint-Catharinadal in Oosterhout (Norbertinessen)

Breukel, K., & Deen, F. (2021). *De Norbertinessen van het Sint-Catharinadal: 750 jaar*. Lecturis.

Oldenburger, C., & Oldenburger. (2006). *Kloostertuinen het behouden waard*. Cascade, 15(2), 65–71. Van: <http://www.cascade1987.nl/bulletins/KloostertuinBehoudenWaard-C.&J.Oldenburger-BulletinCascade-2006-2.pdf>

Opsomming en beschrijving van de veranderingen van de tuinen van de heilige driehoek in Oosterhout.

- *Blauwe Camer bestond al*
- *1645 kloostergebouw gebouwd voor de komst van de zusters (met historische plattegrond)*
- *1826 Boerderijgebouwen en een oude school gebouwd*
- *1854 kerkhof aangelegd*
- *1900 Kerk gebouwd*
- *“Ook vinden we een binnenhof, een ‘Catharina-tuintje’, een begraafplaats, delen van de voormalige moestuin en boomgaarden -met leimuur- en vóór het slot een tuin met vijver, beplant met oude bomen, binnen de muren. Opvallend is dat de moestuin, waarvan de serre nog een herinnering is, en de nog niet zo lang geleden gerooide boomgaarden tot voor kort op precies dezelfde plaats lagen als ze deden in 1650.” (Oldenburger & Oldenburger, 2006)*

Van Weert, L. (2015). *Klooster Sint Catharinadal in Oosterhout*. De Groente Academie. Geraadpleegd op 16 februari 2023, van <https://groenteacademie.nl/>

Het nieuwe ontwerp voor de moestuin uit 2015 ontworpen door Liesbeth van Weert.

Kampen, J. (illustrator). (1650, 16 september). *Kaart in vogelvluchtperspectief van het klooster in Oosterhout* [vogelvlucht situatietekening no. 2095 K004]. Norbertinessenpriorij Sint-Catharinadal, 1271-1900, Brabants Historisch Informatie Centrum.

Puur Lokaal Geluk. (2021, 2 februari). *Wijngaard Sint-Catharinadal*. <https://www.puurlokaalgeluk.nl/provincies/brabant/wijngaard-sint-catharinadal/>

Sint-Catharinadal. (2023b, april 12). *Norbertinessenpriorij Sint Catharinadal*. Norbertinessenpriorij Sint Catharinadal. Geraadpleegd op 17 april 2023, van <https://sintcatharinadal.nl/>

Stroucken, T. (1905). Klooster “St. Catharina-dal” te Oosterhout (N.Br.). *Architectura : orgaan van het genootschap Architectura et Amicitia*, 39, 352.

<https://zoeken.hetnieuweinstituut.nl/nl/publicaties/detail/?q=Catharinadal&page=2>

Priorij Regina Pacis in Valkenburg (Benedictessen)

Dit klooster werd in 1958 gebouwd voor de Benedictinessen van het Heilig Sacrament naar ontwerp van F. Knibbeler in sobere stijl. Het witgeschilderde complex omvat ook een klokkentoren. In 1961 werd de kapel ingewijd.

Een Kijkje in ons Klooster. (2022, 23 juni). Priorij Regina Pacis.
<https://www.priorijreginapacis.org/verkenonsklooster/>

Fotocollectie van het klooster in huidige staat.

Heden - Priorij Regina Pacis. (2021, 10 februari). Priorij Regina Pacis. Geraadpleegd op 13 april 2023, van <https://www.priorijreginapacis.org/de-priorij/heden/>

Kerkgebouwen in Limburg. (z.d.). <https://www.kerkgebouwen-in-limburg.nl/kerken/valkenburg/priorij-regina-pacis>

Bouwinformatie over het kloostercomplex.

Benedictinessen van het Heilig Sacrament. (1958, november 17). Overlijdensbericht. *Nieuwe Haarlemse Courant*, 10. Van <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMNHA03:179279040:mpeg21:a00172>

Limburgia Pers. (1956, juli 19). Benedictinessen krijgen nieuw slotklooster. *Dagblad Voor Noord-Limburg*, 2. Van <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMCC02:211175016:mpeg21:p00002>

Slotklooster nu open voor lekenretraites. (1973, 26 juli). *Limburgsch Dagblad*, 13. Van <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010560984:mpeg21:a0229>

Foto van het klooster vanaf het Geulpark (Door Priorij Regina Pacis). (z.d.). Priorij Regina Pacis. <https://www.priorijreginapacis.org/de-priorij/>

Van Galen, P. (2017b, 1 mei). *Priorij Regina Pacis* (2007). drimble. <https://drimble.nl/cultuur/valkenburg/237895.html>

Van Galen, P. (2007a, 1 mei). *Priorij Regina Pacis* (2007). drimble. <https://drimble.nl/cultuur/valkenburg/237900.html>

Priorij Regina Pacis (Door Stichting Databank Kerkgebouwen in Limburg). (1990). Kerkgebouwen in Limburg. <https://www.kerkgebouwen-in-limburg.nl/files/10768/w640h640/anno1990.jpg>

Opmerkingen

Overige

Auteur, A. (Functie)/Organisatie. (jaartal, dag maand). Titel document [Omschrijving document + vindplaats in archief]. Naam van collectie, naam van archief.

Gemeente Oosterhout. (1965). *Klooster – Abdijen, Benedictijnen – Benedictinessen – Norbertinessen te Oosterhout – Kadastrale Situatie [kadasterkaart no. 3176 F 600].* Archief van de St. Paulusabdij, Regionaal Archief Tilburg.

Kampen, J. (illustrator). (1650, 16 september). *Kaart in vogelvluchtperspectief van het klooster in Oosterhout* [vogelvlucht situatietekening no. 2095 K004]. Norbertinessenpriorij Sint-Catharinadal, 1271-1900, Brabants Historisch Informatie Centrum.

Sint-Catharinadal. (1925). *Plattegrond van het kerkhof* [plattegrond no. 2095 V3]. Norbertinessenpriorij Sint-Catharinadal, 1271-1900, Brabants Historisch Informatie Centrum.

Van Ruyven, J. (auteur en illustrator). (1945, juli). *De Siertuin* [rijmkronek no. 3176 F 607]. Archief van de St. Paulusabdij, Regionaal Archief Tilburg.

Buro Ruys en Bolder. (architectenbureau). (1986, 14 augustus). *Technische omschrijving voor grond- en straatwerkzaamheden t.b.v. een gedeeltelijke herinrichting van de tuin aan de Hoogstraat 80 te Oosterhout, behorende aan de paters benedictijnen aldaar* [technische omschrijving no. 3176 F 607]. Archief van de St. Paulusabdij, Regionaal Archief Tilburg.

Onze Lieve Vrouwe Abdij Oosterhout. (z.d.). *Luchtfoto van de Onze Lieve Vrouwe Abdij* [foto no. 2083 1]. Benedictinesees v.d. O.L.V. Abdij te Oosterhout 1850-1990, Regionaal Archief Tilburg.

(LD 1973 p. 13)

OLV abdij

- In 1970 kreeg Architect F. Ruys de taak de richtlijn *Nobilis simplicitas* (edele eenvoud) te verwezenlijken door in Bossche School-stijl te bouwen. Het interieur van de abdijkerk werd versoberd. P. 68
- In 1971 werd het gastenhuis in de Bossche School-stijl gebouwd aan de noordzijde van de kerk. Een deel van de cirkeltuin moest hiervoor wijken om ruimte te creëren voor een oprit en parkeerplaatsen. P. 69
- 1982 twee nieuwe vleugels gebouwd door afkeuring van oude verblijven en ruimtetekort, hierdoor ontstond een nieuw open binnenhof. P. 72
- 1983 bloementuin aangelegd ontworpen door Bossche School-architect Frans Ruys
- 1986 werd Villa Vredeoord gesloopt om plaats te maken voor nieuwbouw. P. 75
- 1987 nieuwbouw in Bossche school met een nieuwe gesloten binnenhof p. 76
- Hoofdingang van het terrein kwam op de plek van de ingang van de oude kostschool te liggen
- 1990 werd de cirkeltuin in 2 delen opgesplitst door een rododendrons waardoor de twee helften allebei een karakter kregen en in 2000 werd de slottuin werd gescheiden van de tuin waar de gasten mogen komen. P. 84
- 1996 aanleg van groot kerkhof, met kapel ontworpen door landsch.arch. Dirk Brandsma en Frans van der Leysen
- 2003 parkachtige landschapstuin met vijver aangelegd ontworpen door D. Brandsma BNT p. 93
- Het ouder worden van de gemeenschap en de regeldruk die voor landbouw toenam hebben ervoor gezorgd dat de moestuin is verdwenen uit de tuin.
- 2009 startte de werkzaamheden voor het vervangen van bouwvallige kloostermuren en het restaureren van de kloostermuur aan de zandheuvel p. 100
- 2011 keert de moestuin terug, dit keer met ook een verscheidenheid aan fruitsoorten
- 2012 wordt de kloostertuin de status verleend van landgoed, het heet nu: 'Landgoed Onze Lieve Vrouwe Abdij Oosterhout'. De kloosterbebouwing valt buiten het landgoed en het landgoed is niet opengesteld voor publiek. P. 102
- Sinds 2013 wordt een deel van het onderhoud van het landgoed gedaan door schapen te laten grazen, op deze manier wordt het beheer op een ecologische manier gedaan. Dit verplicht ook de status van landgoed. P. 103
- Afstoting van enkele gebouwen: <https://www.bndestem.nl/oosterhout/we-zullen-altijd-een-slaapplaats-hebben-voor-een-zuster~a2a6281f/> en <https://www.bndestem.nl/oosterhout/zusters-leveren-helpt-klooster-in-het-is-te-groot-voor-ons-geworden~ae5756e4/>
- Er zijn 2021 veel verbouwingen gedaan wat leidde tot een energiecompensatie die de vorm kreeg van een zonnepanelen veld op een deel van de moestuin

Regina pacis

- Bouwjaar van het klooster: 1956-1958
(<https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?query=regina+pacis+valkenburg&coll=ddd&identificer=MMCC02:211175016:mpeg21:a00021&resultsidentificer=MMCC02:211175016:mpeg21:a00021&rowid=2>) naar een ontwerp van Ir. F. Knibbeler, destijds werkzaam bij architectenbureau Swinkels en Salemans in Maastricht in een sobere modernistische stijl, dus de aanleg van de tuin 1958-1959 ook in een sobere stijl met veel grasvlaktes als contemplatieve tuin en enkele velden voor moestuinen en een kloosterkerkhof (voor het kerkhof: <https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?query=regina+pacis+valkenburg&coll=ddd&page=2&maxperpage=50&identificer=MMNHA03:179279040:mpeg21:a00172&resultsidentificer=MMNHA03:179279040:mpeg21:a00172&rowid=2>) .
- Het klooster ligt net buiten Valkenburg tegen het hellingbos de Biebosch aan, waardoor een muur om het slot niet nodig was en hoge begroeiing langs de weg voldeed als omzoring van het slot.
- 1973 stelt het klooster zich open voor lekenretraites. (LD 1973 p. 13)
<https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?query=regina+pacis+valkenburg&coll=ddd&page=2&maxperpage=50&identificer=ddd:010560984:mpeg21:a0229&resultsidentificer=ddd:010560984:mpeg21:a0229&rowid=24>
- exterieur anno 1990

- Van ver is het klooster al te herkennen, door hoe het wit afsteekt aan de groene omgeving.
- Hoge begroeiing schermde het klooster af van directe inblik, maar inmiddels (eind 2006) is er flink gesnoeid.
- Vanaf 22 september 2007 wonen de zusters Benedictinessen samen met de contemplatieve zusters Dienaressen van de Heer, in Nederland ook als "de blauwe zusters" bekend. Argentijnse zusters van de contemplatieve gemeenschap van de Dienaressen van de Heer en de Maagd van Matará in het klooster. Zij zullen het klooster straks wellicht overnemen, als de oude Benedictinessen er niet meer zijn.
- De ouder wordende benedictijnse zusters groeien al vele jaren niet meer in aantal, maar met de komst van de blauwe zusters in de priorij zijn er wel mogelijkheden gekomen om de zelfvoorzienende taken van een klooster op te nemen. Er worden in 2018 bijen gehouden en in 2016 wordt de moestuin is weer in het leven geroepen.
- 2018 werd de binnenhof aangepast naar een traditionele opzet van een kruis met een mariabeeld in het midden
- Aan de straatzijde van het klooster wordt de begroeiing kort gesnoeid zodat er vrij zicht ontstaat en de omzoming van het slot flink onderbroken wordt.

<https://drimble.nl/cultuur/valkenburg/237894.html>

- In 2019 zijn er zonnepanelen op het dak van het klooster geplaatst om zo verdere modernisering en zelfvoorziening door te voeren in en om het klooster
- De gastentuin is tot op heden gescheiden van de tuin van de zusters. Er is namelijk nog steeds een ijzeren hek wat de zusters scheidt van de gasten.
- Foto's van google earth beschrijven de verandering over tijd.

Vergelijking

Involed van historische waarde op de tuin

- Verschillen
- overeenkomsten

Involed van de regel en de grootte en leeftijd van de gemeenschap op de tuin

- Verschillen
- overeenkomsten

Involed van de 'buitenwereld' in sociaal-culturele zin op de tuin

- Verschillen
- Overeenkomsten

Standaardisering in de analyse

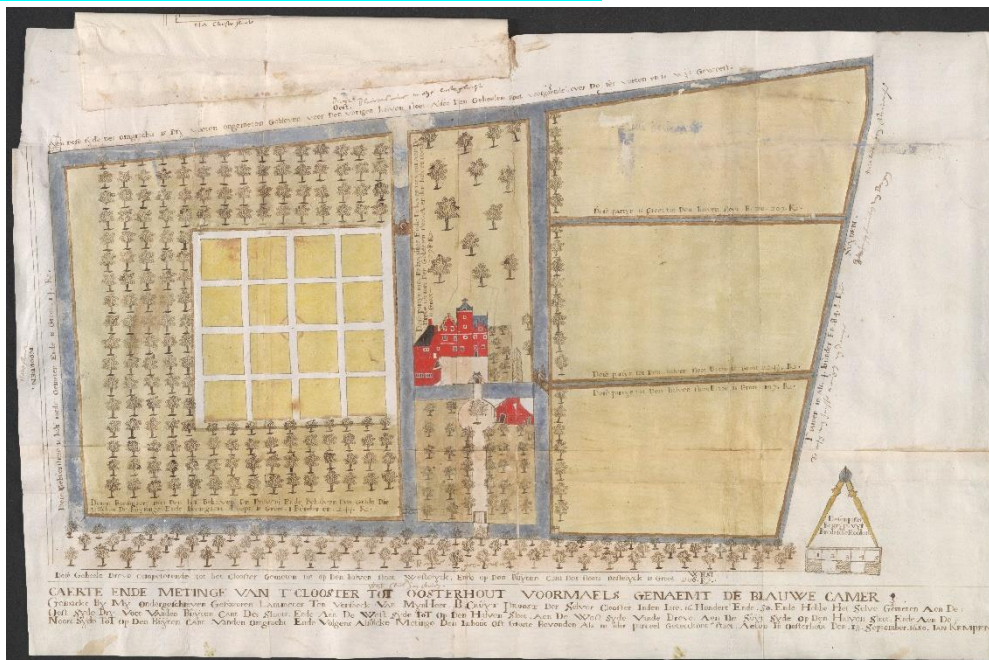
- **Ligging in het landschap – relatie met de omgeving**
- **Omslotenheid**
- **Bepanting**
- **Aanleg van de paden**
- **Enz.**
- Nieuwbouw sinds 2^e VC is in sobere stijl. Modernistisch of Bossche School

- Omzoming is anders aangepakt, maar nog steeds in beide kloosters is de afzondering van de wereld om het klooster heen in beide kloosters tot 1973 erg belangrijk.
- Moestuin is lang deel van het tuingebruik in beide kloosters
- OLV Abdij heeft eigen contemplatieve tuin – Regina Pacis is naast hellingbos gelegen als toevlucht voor contemplatieve wandelingen.
- Beide kloosters bezitten een binnenhof met een kruisgang en een symbool van inspiratie in het midden (put-bron maria-inspiratie)
- Zelfvoorziening in een moderne vorm – zonnepanelen

Catharinadal

<https://www.brabant.nl/onderwerpen/erfgoed/erfgoed/herbestemmingsprojecten/klooster-sint-catharinadal>

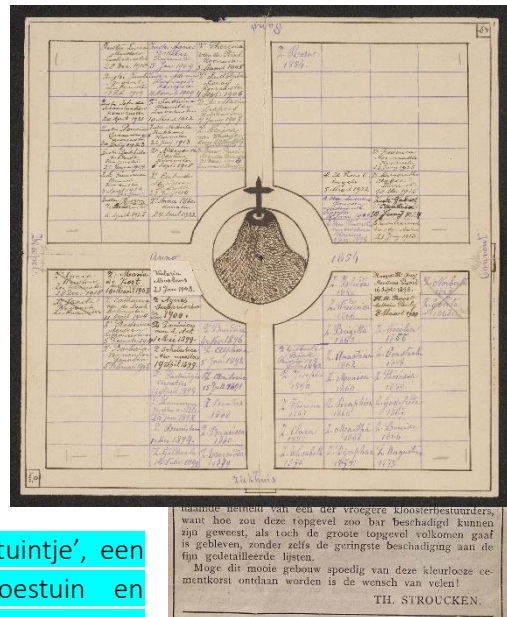
- Blauwe Camer bestond al
- Na de reformatie vinden de norbertinessen in 1647 hun onderkomen in slotje de 'Blauwe Camer' in Oosterhout (met historische plattegrond)

- 1826 Boerderijgebouwen en een oude school gebouwd

- 1854 kerkhof aangelegd (archief 2095 Norbertinessen Sint-Catharinadal, 1271-1900, V3 Plattegrond van het kerkhof <https://www.bhic.nl/integrated?mizig=210&miadt=235&micode=2095&mvlew=inv2&mlstar>)

- 1900 Kerk gebouwd door bouwmeester J. van Gils (NI Architectura, 1905)
- De zusters kende grote groei in aantal in het begin van de 19^e eeuw waardoor ook het klooster groeide in voorzieningen en gebouw
- 1955-1964 zijn er veel restauraties gedaan aan het kloostercomplex
- 1966 is de kerk vervangen voor de huidige kerk door bouwkundige gebreken
- Na 2^e VC werden in 1967 de tralies waarmee het slotgedeelte was afgesloten zijn verwijderd waardoor het klooster open werd voor de buitenwereld.

- “Ook vinden we een binnenhof, een ‘Catharina-tuintje’, een begraafplaats, delen van de voormalige moestuin en boomgaarden -met leimuur- en vóór het slot een tuin met vijver, beplant met oude bomen, binnen de muren. Opvallend is dat de moestuin, waarvan de serre nog een herinnering is, en de nog niet zo lang geleden gerooide boomgaarden tot voor kort op precies dezelfde plaats lagen als ze deden in 1650.” (Oldenburger & Oldenburger, 2006)

- Het nieuwe ontwerp voor de moestuin uit 2015 ontworpen door Liesbeth van Weert.
- In oktober 2015-2016 wordt de wijngaard aangelegd, de zusters hadden besloten dat een wijngaard beter bij een vrouwenklooster past dan een bierbrouwerij. In 2017 wordt de eerste oogst gedaan
- In de oude boerderij is sinds 2017 een wijnhuis gevestigd waar de buitenwereld kan proeven wat er binnen het klooster wordt gemaakt.
- Op het terrein bevindt zich een bijen- en bloementuin, een moes- en kruidentuin (2015) en een wijngaard (2015). Deze worden deels door de zusters bewerkt, maar ook een groot vrijwilligers team staat om hen heen om zo samen met de zusters het verhaal van gastvrijheid, vriendelijkheid en betrokkenheid op mensen te vertellen.
- Foto's van google earth beschrijven de verandering over tijd

vergelijking

Invloed van historische waarde op de tuin

- Verschillen
- Tuinstructuur was heel anders in het beginsel bij beide kloosters landbouw-siertuin
- Overeenkomsten
- Kwamen beide in bestaande gebouwen

Invloed van de regel en de grootte en leeftijd van de gemeenschap op de tuin

- Verschillen
- Plaats van het kerkhof (aan de rand van de slottuin OLV Abdij – centraal achter het klooster Catharinadal)
- Geld verdienen speelt een grote rol in de indeling van de tuin van Catharinadal – bij OLV abdij veel minder hier is de contemplatieve ondersteuning veel meer aan de oppervlakte
- Overeenkomsten
- Omzoming met meerdere lagen – overeenkomst- lindebomen en muur (OLV abdij) & gracht, muren, boom (Catharinadal)

Invloed van de 'buitenwereld' in sociaal-culturele zin op de tuin

- Verschillen
- Klein deel afgesloten voor bezoekers, grootste deel voor nutstuin Catharinadal – groot deel afgesloten voor bezoekers, nutstuin deel waar gasten mogen komen OLV abdij
- Overeenkomsten
- Openstelling voor bezoekers na VC II - overeenkomst
- Groepen vrijwilligers die helpen met het onderhoud van de tuin door de steeds ouder wordende gemeenschap – overeenkomst

Paulusabdij

“De typische kenmerken van een kloostertuin zijn hier de centraal gelegen begraafplaats, de wandeltuin daaromheen met gelegenheid voor bezinning, de gedeeltelijke ommuring, en de kweekgronden die qua ruimte nog in gebruik zijn.” (Oldenburger & Oldenburger, 2006)

“Ook de ligging van de begraafplaats te midden van een omringende wandel (gebeds-)tuin is voor de Sint Paulusabdij het behouden waard, omdat de meeste kloosterbegravingen, die we tot heden hebben gezien, een afgezonderde ligging hebben. Hier betreft men de doden als het ware bij het dagelijks leven, terwijl een afgezonderde begraafplaats meer duidt op 'rust in vrede'. De aard van de

orde en hun levenswijze hebben alles te maken met de functie en de ligging van de deeltuinen afzonderlijk.” (Oldenburger & Oldenburger, 2006)

- 1907-1910 gesticht en bouw en ruimtelijk (tuin) ontwerp door Dom Paul Bellot– kerkhof ook door hem ontworpen. Tuin in een rechthoekig lanenstelsel geschikt voor processies en bezinning. “Ten zuiden van deze wandeltuin loopt een laan zuidoostwaarts naar de nutsgronden. Halverwege wordt deze laan gekruist door de centrale laan die de hoofdaansluiting met de Hoogstraat vormt. Rond dit kruispunt bevinden zich de (moes-)tuinen en boomgaarden, die nu verhuurd zijn aan een kwekerij. Op het terrein bevinden zich verder boerderijgebouwen, (orchideeën)kassen en oude en nieuwe ateliers, die alle ten dienste stonden van de monniken, om zichzelf in hun levensonderhoud te voorzien.” (Oldenburger & Oldenburger, 2006)
- 1939 Gastenhuis gebouwd, ontworpen door Dom Hans van der Laan (Oldenburger & Oldenburger, 2006)
- 1949 overzicht van de tuin tot dusverre: RAT (plaatje hiernaast)
- 1952 Boerderij ontworpen door Hans en Nico van der Laan in de Bossche School
- 1954-1956 Nieuwe kerk ontworpen door J. Sluymmer in de stijl van de Delftse School (Robbertz, 2015). Eenvoud door gebruik te maken van 1 materiaal, baksteen. (plaatje hiernaast)
- 1962-1970 Deze periode kent een groei van bedrijven van de abdij: smederij, wasserij, kas orchideeën, pottenbakkerij... met uitbereiding van de landerijen (oude kadasterkaart uit RAT uit 1965. (zie hiernaast)
- Na de oorlog liepen de aantallen van de monniken terug (in 1941 90 monniken) kort na de oprichting van de Nederlandse congregatie van Benedictijnen (1969) zette de naoorlogse ontkerkelijking in.
- In de jaren tachtig zijn de lanen echter deels gekapt en is op het grasveld dat het kerkhof omgaf een meer moderne heestertuin aangelegd, omringd door meer slingerende paden. (Oldenburger & Oldenburger, 2006) (FIGUUR ERBIJ die zwart witte)
- Door vergrijzing werd het landbouwbedrijf afgestoten en begin jaren 2000 ging de overgebleven groep monniken opzoek naar iemand anders die het klooster zou kunnen overnemen.
- 2006 zijn de laatste benedictijnse monniken uit Oosterhout vertrokken waarna de rooms-katholieke beweging Chemin Neuf het klooster zal overnemen als plek voor gebed en spiritualiteit. (Oldenburger & Oldenburger, 2006)
https://zoeken.hetnieuweinstituut.nl/nl/publicaties/detail?q=H+Sluymmer&fq%5Bsearch_s_geographical_keyword%5D%5B%5D=Oosterhout&page=1

vergelijking

Invloed van historische waarde op de tuin

- Verschillen
- Nieuwgebouwd/leeg canvas (Paulus) bestaande situatie daarop reageren (OLV)
- Overeenkomsten
- Dezelfde gast heeft de tuin (mee)ontworpen en heeft de koers van de tuin al vrij vroeg bepaald
-

Invloed van de regel en de grootte en leeftijd van de gemeenschap op de tuin

- Verschillen
- De ligging van de begraafplaats – OLV: aan de rand van de slottuin – Paulus: centraal gelegen, processies speelden wel in beide tuinen een grote rol

- De gemeenschap van Paulus is vertrokken en heeft de boel overgedragen omdat zij te klein en oud waren – OLV heeft een nieuwe manier gevonden om toch als klooster door te kunnen gaan met hulp van vrijwilligers
- Overeenkomsten
- De grootte van de gemeenschap bepaalde sterk wat de hoeveelheid landbouw was die er bedreven werd
- Siertuinen waren voor bij de benedictijnse ordes beide besloten tuinen

Invloed van de 'buitenwereld' in sociaal-culturele zin op de tuin

- Verschillen
- Openstelling voor bezoekers was bij Paulus al eerder (1939)
- Openstelling van de tuin is vandaag de dag bij Paulus veel groter dan bij OLV
- Overeenkomsten
- Modernisering in de tuin dmv zonneveld

Standaardisering in de analyse

- **Ligging in het landschap – relatie met de omgeving**
- **Omslotenheid**
- **Bepanting**
- **Aanleg van de paden**
- **Enz.**

